

NIBE - BEVAR MIG VEL

Retningslinjer for købstadens bevaringsværdige bygninger og miljøer

INDHOLDSFORTEGELSE

1.0 Forord

- 1.1 Hvorfor betyder de bevaringsværdige huse noget?
- 1.2 Formål og baggrund

2.0 Historisk rids og bebyggelsens karakteristika

- 2.1 Hovedtræk af Nibes historie
- 2.2 Bebyggelsesstruktur
- 2.3 Nibes karakteristika
- 2.4 De tre dominerende bygningstyper

3.0 Det klassicistiske byhus

- 3.1 Beskrivelse
- 3.2 Bevaringsværdige karaktertræk
- 3.3 Målsætning

4.0 Den senklassicistiske og historicistiske etageejendom

- 4.1 Beskrivelse
- 4.2 Bevaringsværdige karaktertræk
- 4.3 Målsætning

5.0 Det historicistiske byhus og Bedre Byggeskik

- 5.1 Beskrivelse
- 5.2 Bevaringsværdige karaktertræk
- 5.3 Målsætning

6.0 Bygningsarbejder

- 6.1 Retningslinjer for vedligehold og mindre bygningsarbejder
- 6.2 Større om- og tilbygninger for det klassicistiske hus
- 6.3 Større om- og tilbygninger for den senklassicistiske og historicistiske etageejendom
- 6.4 Større om- og tilbygninger for historicismen og bedre byggeskik

7.0 Farveplancher

- 7.1 Klassiske pudsfarver i Nibe
- 7.2 Klassiske træværksfarver i Nibe

8.0

- 8.1 Litteraturhenvielse
- 8.2 Links
- 8.3 Ordforklaring

DennedesignmanualerudarbejdetforAalborg
Kommune, maj 2020 af:

E+N ARKITEKTUR A/S
Skt. Clemens Torv 8, 8000 Aarhus C

E+N

1.1 HVORFOR BETYDER DE BEVARINGSVÆRDIGE HUSE NOGET?

Ny forskning peger på kulturarven som en generator for øget livskvalitet, høj identitetsfølelse og vækst. At understøtte og bringe kulturarven og bevaringsværdige kulturmiljøer positivt i spil har således potentiale på mange niveauer.

Danskerne opsøger i stort omfang kulturarv, når de skal på mindre ture eller udflugter, hvilket kan styrke handel og erhverv placeret i et kulturmiljø. Et attraktivt kulturmiljø tiltrækker samtidig arbejdskraft og virksomheder, der søger interessante omgivelser og ønsket om at understøtte en særlig identitet. Hvis helheden og det bevaringsværdige miljø understøttes, stiger boligpriserne i et kulturhistorisk område - det viser før og efter analyser udarbejdet af Realdania, hvor samlede bevarings- og udviklingstiltag implementeres i bevaringsværdige kulturmiljøer.

Et øget fokus på kulturarven kan således styrke udviklingen indenfor turisme, bosætning, erhverv og handel og skabe oplevelser samt give æstetiske og betydningsfulde rammer for borgere og brugere. Kulturarven har potentiale for såvel kulturel-, social- som økonomisk udvikling af et område.

Når et kulturmiljø – altså en samling af bevaringsværdi-

ge bygninger i en historisk og betydningsfuld sammenhæng, skal bevares og styrkes, er det væsentligt at principper for bevaring og udvikling både gør sig gældende i helheden og for den enkelte bygning. Hvis der skal opnås en harmonisk helhed, vil uheldigt materialevalg, dårlig proportionering, forkert udførelse, afvigende farvevalg og utilpassede tilbygninger for den enkelte bygning påberåbe sig uønsket opmærksomhed og svække helheden - ligesom nybyggeri, der ikke overholder en stedlig struktur, vil falde igennem som fremmedelement. Det betyder ikke, at alle bygninger skal ensrettes, og at der ikke kan ske udvikling i et historisk område. Den historiske og arkitektoniske mangfoldighed skal netop leve, og hver bygnings individuelle arkitektur skal understøttes. Nye bygningsmæssige tiltag og bymæssige rum, der i struktur, proportionering, materialevalg og udførelse tilpasser sig en overordnet helhed, kan skabe nye betydningsfulde lag i tillæg til de allerede eksisterende.

Derfor betyder den enkelte bevaringsværdige bygning meget for helheden i et kulturmiljø. Den er bærer af en kulturhistorisk fortælling og vidner om arkitektoniske og håndværksmæssige formåen fra sin samtid. Som perler på en snor udgør de mange enheder i sameksistens med hinanden et fælles bevaringsværdigt hele.

Kilde: Realdania.

1.2 FORMÅL OG BAGGRUND

Nibes centrale bymidte udgør et kulturmiljø med både kulturhistorisk- og arkitektonisk værdi. Byen er en repræsentant for den ældre, danske købstad og indskrives derfor i en større regional og national fortælling.

I 2002 er der udført en SAVE-registrering over samtlige bygninger i Nibe opført før 1940 i kommuneatlasset '*Nibe – byer og bygninger*'. Bygningerne er her kategoriseret med en bevaringsværdi, der spænder fra lav- over mid- til høj, samt angiver fredede bygninger og kirker. Se illustration på kommende side.

Der eksisterer desuden en bevarende lokalplan for området. Lokalplanens intentioner følges i nogle tilfælde, når den eksisterende bygningsmasse undergår istandsættelse og ombygning, men der ses også mange bygningsmæssige tiltag, som svækker den enkelte bygning, og dermed kulturmiljøets helhed, hvad angår proportionering, arkitektur og øvrige iboende kvaliteter.

Nærværende retningslinjer er udarbejdet for at inspirere og give et anvendeligt værktøj, til at sikre eksisterende værdier, i samspil med byens levede liv og dens udvikling. Retningslinjerne tilsigter at give en overskuelig vejledning i hvordan man udfører fremtidige bygningsarbejder på bygningernes præmisser, således det samlede kulturmiljø kan højnes. Jævnfør Aalborg Kommunes Arkitekturpolitik er det et mål at behandle alle ansøgere ens - men alle steder individuelt. Der er med disse ret-

ningslinjer lagt op til større gennemsigtighed i forhold til krav, som skal sikre de eksisterende bygningers værdier.

Sådan bruges retningslinjerne

Som i de fleste andre kulturmiljøer er det i Nibe muligt at kategorisere de bygninger, der er til stede, i nogle overordnede typer. Ved at se på opførelsesår, bygningstypologi, placering i byen med videre, inddeles bygningerne i emner, for hvilke der er nogle generelle retningslinjer.

Således inddeles bygningerne i Nibes centrale kulturmiljø i tre overordnede bygningstyper, som hver især beskrives. Deres bærende bevaringsværdier oplyses, og der tegnes sluttelig retningslinjer for istandsættelse og mindre og større ombygninger af bygningstypen, som understøtter typens værdier og arkitektur.

Kommune og borgere får med disse retningslinjer et fælles dokument, og et fælles mål, for hvorledes miljøet i Nibes centrum kan styrkes i fremtiden med respekt for mangfoldigheden i de eksisterende bygninger. De skal være et værktøj for nuværende og kommende ejere i forbindelse med vedligeholdelse og ombygning af byens huse. Retningslinjerne er vejledende og således et supplement til de lovbestemmelser der findes i den bevarende '*Lokalplan nr. 88 – for bevaring af værdifulde bygninger og miljøer i Nibe by*' fra 2006.

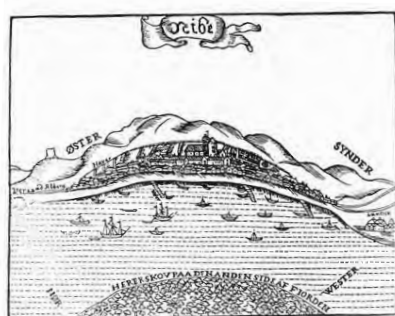

Kort over Nibe fra TRAP s 2. udg. 1875. Kortet viser den gamle bys klare afgrænsning til alle sider.

2.1 HOVEDTRÆK AF NIBES HISTORIE

Som en række andre byer langs Limfjorden, er Nibe placeret kystnært. Landskabet præges af markante istidsskrænter og et fladt marint forland. Hvor forlandet er smalt, placerer byen sig foran skrænten, der både har ydet beskyttelse og læ.

Nibe er opstået som et mindre fiskeleje. I 1400-tallet tog sildefiskeriet i fjorden til og beboerantallet steg så meget, at den første egentlige bebyggelse og kirken blev opført. Da fiskeriet i slutningen af 1600-tallet var på sit højeste fandtes der 300 ejendomme i byen fordelt som gårde, huse og huse uden jordtilliggender, der har huset i omegnen af 1700-1800 indbyggere. Udviklingen gjorde, at Nibe tidligt fik købstadskarakter, og blev den 8. største by i Jylland i 1600-tallet. Fiskeri og handel med sild fra Limfjorden drev byudviklingen i flere århundreder.

Resen Atlas, 1675.
Resen viser Nibe som tæt bebyggelse af småhuse med kirken im idten med kamtaket på tårnet.

Nibe er af to omgange, i 1765 og 1806 blevet hærget af store brande, som har haft indflydelse på byens bygningshistorie. Den første ødelagde ca. 80 huse, svarende til 25% af byens samlede antal. Disse nedbrændte i Tyvedalsgade, Grønnegade, og Værgeløsegade. Ved branden i 1806 nedbrændte Lüttichauws gård i krydset Nørregade/Mellemgade, hvorved torvet opstod og siden har været den centrale plads i byen.

Byen var indtil slutningen af 1800-tallet afgrænset af istidsskrænten, og vejforløbet Nørregade-Søndergade. Ovenfor disse gader var der før i tiden kun haver, og byen blev afgrænset ved porte mod syd og nord, samt ved Hobrovej. Langt op i 1800-tallet var denne grænse et markant og vel bevogtet skel mellem land og by. Ved Grydstedvej blev kirkegården nyanlagt i begyndelsen af 1800-tallet. Ovenfor Søndergade blev sygehuset bygget i begyndelsen af 1900-tallet som den første ekspansion udenfor den gamle by.

De sidste 125 års udvikling med jernbanens anlæggelse, siden vejtrafik og nedlæggelse af banen, samt en vis udvikling i industrien har sat sine spor i byens struktur. Dette i form af blandt andet en hidtil ukendt distance mellem by og fjord.

Kilde: Nibe Kommuneatlas

2.2 BEBYGGELSESSTRUKTUR

Det gamle Nibe er en lav bebyggelse, hvor bakkerne rejser sig i baglandet. Byens landskabelige placering betyder, at byen opleves meget forskellig, alt efter hvilken ankomst man har til byen.

Gademønstret spejler istidsskræntens linjer i landskabet, og indikerer, at datidens bedste muligheder for byanlæg var begrænset til det flade land - og at bakkerne ydede en form for beskyttelse. En strukturel detalje er, at de krydsende stier og smågader mødes i uregelmæssige sammenstød, hvor forskydninger i gadeforløbene giver afbrydelser og nye oplevelser. Dette fænomen kan skyldes, at de tværgående forbindelser gennem århundreder har udviklet sig fra relativt interne stier til egentlige gader, der kunne forbinde byens ekspanderende yderområder - dvs. udenfor den aller ældste bydel.

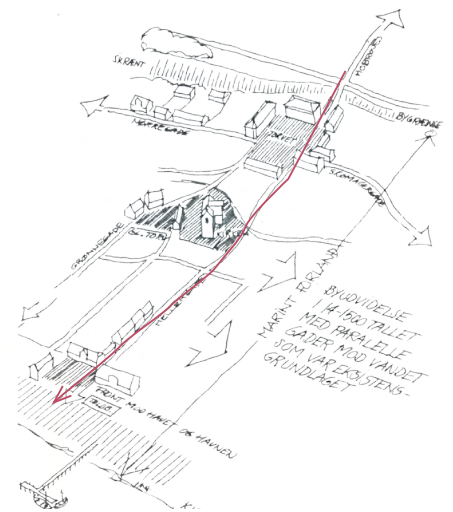
Indfaldsvejen fra Hobro er den gamle vej, der førte trafikken over bakkerne fra Vokslev i en meget bred lavning

ned mod Nibe. Istidsskrænten har dannet gadeforløbet med Nørregade-Søndergade, der forløber langs foden af skrænten.

Det ældste byområde udgøres af området mellem Kildegade i syd og Tyvedalsgade i nord. Dette område er karakteriseret ved i alt 7 parallelle gader, der forløber nogenlunde vinkelret på kysten, som det også kendes fra en række andre kystbyer. Disse 'hovedgader' forbindes på tværs af det førnævnte net af stier og smågader.

Gaderne er tæt bebygget, i mange tilfælde af sammenbyggede længehuse, der tilsammen udfør en ubrudt husrække. Matriklerne er overvejende smalle og lange, med forhus i skel mod gaden og smalle haver med mindre baghuse til bagsiden.

Kilde: Nibe Kommuneatlas

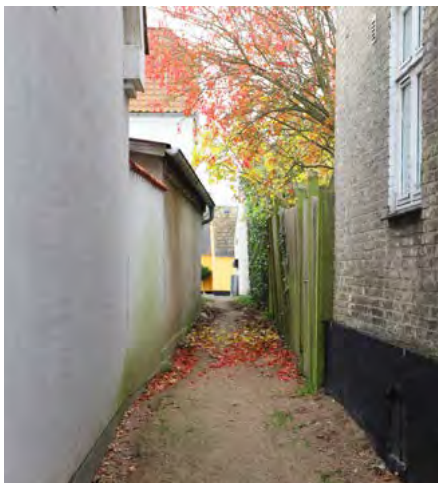

Det sammenbyggede gadehus

Den centrale del af Nibe er kendetegnet ved smalle gader, der er omkranset af de lave, sammenbyggede huse.

Bystruktur - Stiforløb og småpladser

Nibes hovedgader forbindes på tværs af et net af stier og smågader som formentlig har udviklet sig gennem hundreder af år som nødvendige smutveje.

Skolegyden skulle danne en smutvej for alle børnene til og fra skole.

De små forskydninger og gade/sti sammenstød skaber små pladser eller afbrydelser i gadeforløbet.

Nibe - Hjørneafskæring

Det karakteristiske 'Nibe hjørneknæk' ses både i klassicismens, senklassicismens og historicismens bygninger i Nibe.

Man lavede hjørneknækkene for at skabe bedre mulighed for at komme omkring hjørnerne med stigevogne og udrykningskøretøjer.

2.3 NIBES KARAKTERISTIKA

Struktur

Det historiske gadenet er stadig intakt i dag. De mange smutveje og smågader danner 'skæve' sammenstød og småpladser på tværs af de syv hovedgader. Torvet og kirkens indbyrdes relation udgør et dominerende særkende for Nibe.

Hjørneafskæring

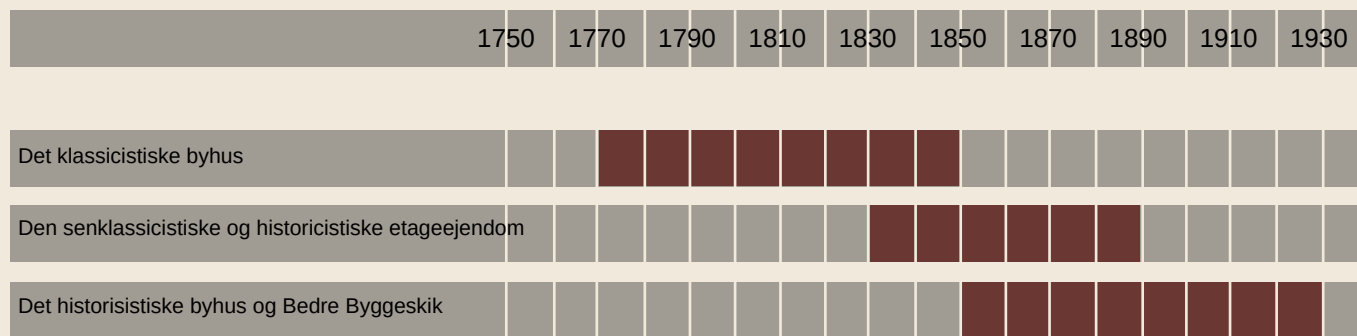
Man optog i sin tid bestemmelser fra det københavnske bygningsreglement om hjørneafskæringer ved bygningerne, der lå på gadehjørnerne. Det var for at skabe bedre mulighed for at komme omkring hjørnerne med stigevogne og udrykningskøretøjer ved brand. Det blev til et særligt bygningstræk for byen, at man tilpassede hjørneafskæringerne til de teglhængte tages halvvalme, så en i virkeligheden skæv gavl alligevel blev symmetrisk og harmonisk. Taget glider nogle steder næsten umærkeligt over i "graten" ved hjørneafskæringen og møder gavlen.

Det sammenbyggede gadehus

De sammenbyggede længehuse er relativt ens i deres grundform, men med variationer i farver, facadedetaljer, indgangspartier og overfladekarakter. Husene har typisk været opført med rød vingetegl og har haft en mørk tjæret sokkel, som har givet byen en sammenhæng – på trods at de forskellige facadeudtryk.

Tre dominerende bygningstyper

Bygningsmassen i det bevaringsværdige kulturmiljø, inddeles i denne manual i tre primære bygningstyper, idet de i antal udgør hovedandelen. Der findes imidlertid også andre bevaringsværdige bygningstyper, som ikke beskrives specifikt. Eksempelvis er der flere bevaringsværdige, funktionalistiske villaer - eksempelvis Tyvedalsgade 30, hvis arkitektur og kulturhistoriske træk fortjener samme nænsomhed som de beskrevne bevaringsværdige bygninger. Aalborg Kommune har udarbejdet en række stilblade, der kan anvendes som inspiration for blandt andet ejerne af denne bygningstype. https://www.aalborg.dk/media/1140368/Stilblade_en-familiehuse_aller.pdf

De tre dominerende bygningstyper i Nibe.

2.4 DE TRE DOMINERENDE BYGNINGSTYPER

Det klassicistiske byhus (1760 - 1850)

Det typiske klassicistiske hus er grundmuret og opført mellem 1760 og 1850 i 1½ etage. Klassicismen er kendetegnet ved symmetri og taktfaste facader. Facaderne fremstår pudsede med trukne, hvidkalkede gesimser og enkel facadepynt såsom lisener, pilastre og refendfuger. Facadepynten er centreret omkring hoveddør, hjørner og i enkelte tilfælde vinduer. Tagene er halvalmede tegltage med røde vingetegl og markant opskalkning. De fleste huse er kalket hvide eller okkergule.

Husene er efterkommere af de oprindelige bindingsværkshuse, som gik tabt ved brandene i 1765 og 1806. Derfor udgør disse huse i antal en stor del af Nibes bygningssmasse. De bindingsværkshuse, som stadig stod tilbage efter brandene, blev enten overpudset eller facaden blev omsat med en ny grundmur. Typen dækker både over de tidlige fiskerhuse og de senere borgerhuse.

Den senklassicistiske og historicistiske etageejendom (1830 - 1900)

I den korte periode som omfatter senklassicismen (ca. 1830-1850), og den efterfølgende historicisme, blev der opført en del 2½ etageres etageejendomme. Antallet af denne bygningstype og den ekstra etage afspejler opgangstider for byen. Ejendommene blev opført med butiks- og erhvervsformål. Disse bygninger ligger primært i den centrale og sydlige del af byen - tæt på torv, byliv og kirke.

Senklassicismen er præget af en større detaljerigdom end klassicismen, hvor gesimser, dør- og vinduesindfatninger pryder husene. I mange tilfælde markerer man husenes karakteristiske hjørneafskæring med en kvist eller et tårn. Husene bliver i sin form mere slanke

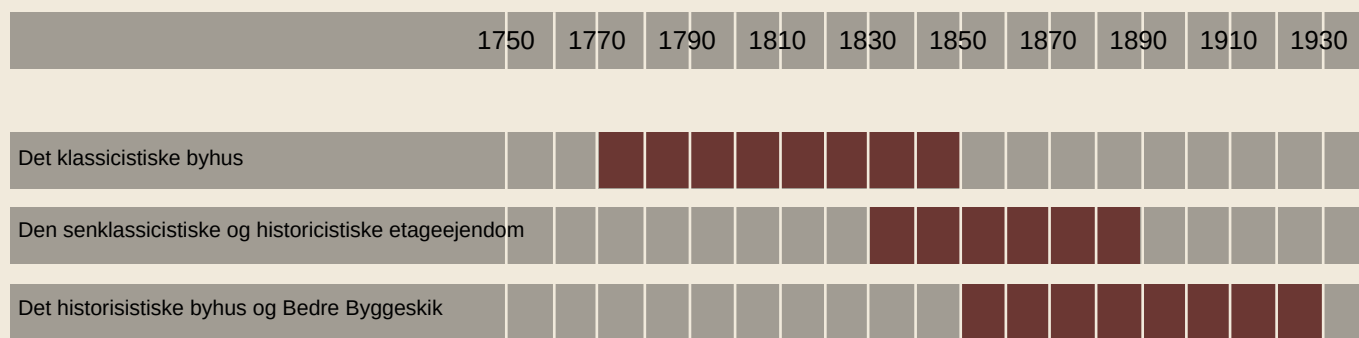
og lette, og bliver oftest opført med skifertag. Husene står i både blank og pudset mur, hvor facadefarverne er medvirkende til at forstærke den detaljerigdom- og reliefvirkning husene har. Historicismen er præget af et lidt tungere facadeudtryk. Bygningsdetaljerne bliver yderligere fremhævet og kraftigere dimensioneret. Inspirationen er hentet fra tidligere tiders store arkitekturstrømninger.

Det historicistiske byhus og Bedre Byggeskik (1860 - 1930)

Det historicistiske byhus er grundmuret og opført i 1½ etage. Det er kendetegnet ved brug af træk fra forskellige internationale, historiske stilarter. Den såkaldte nationalromantiske afart af historicismen opstår som en søgen efter, og interesse for, den traditionelle danske og nordiske byggeskik.

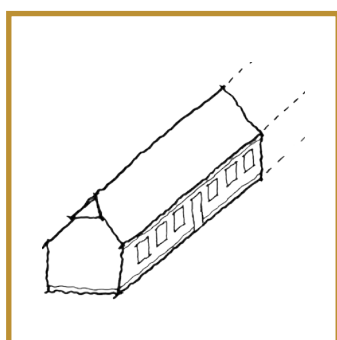
I Nibe bliver der omkring 1900-tallet opført en række nationalromantiske huse, som står relativt ensartet i deres grundform og formentlig er bygget over samme skabelon. Husene er grundmurede, med teglhængt sadeltag og almindeligvis med to vinduer og et dørfag mod gaden samt en centralt placeret gavlkvist eller frontkvist med tilsvarende trefagsvindue. De kendetegnes ved tidstypiske detaljer, såsom pudsede indfatninger omkring vinduerne og pudsede blændingsfelter under brede trefagsvinduer. Husene varierer i udformning - nogle er i røde mursten med hvide detaljer, andre pudsede og hvidkalkede med gule detaljer og andre igen er kvaderpudsede.

I slutningen af denne periode opføres også enkelte Bedre Byggeskik huse. Bedre Byggeskik er en modreaktion på historicismens stilforvirring og derfor præger symmetri, enkelthed og lokalt håndværk disse huse.

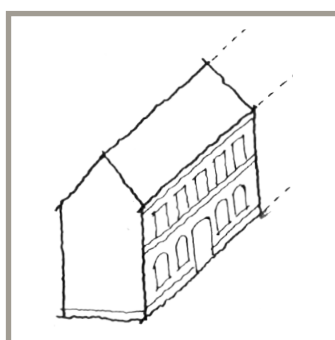
De tre dominerende bygningstyper i Nibe.

2.4 DE TRE DOMINERENDE BYGNINGSTYPER

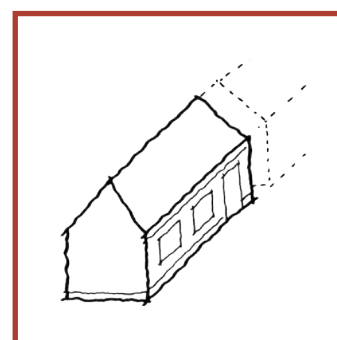
Det klassicistiske byhus

- Fiskerhuse og borgerhuse
- 1½ etage
- Grundmuret
- Pudsede facader
- Enkelt facadepynt
- Valmet tag
- Rødt vingetegl

Den senklassicistiske og historicistiske etageejendom

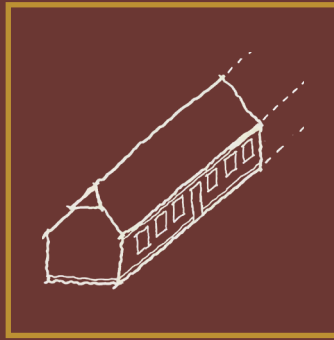
- 2½ etage
- Grundmuret
- Pudsede facader og blank mur
- Detaljerigt facadepynt
- Saddeltag (m. lavere hældning)
- Skifertag eller rødt vingetegl

Det historicistiske byhus og Bedre Byggeskik

- 1½ etage
- Grundmuret
- Pudsede facader og blank mur
- Variation af facadepynt
- Saddeltag
- Rødt vingetegl

3.0 DET KLASSICISTISKE BYHUS

Et eksempel på hjørneafskæringen og det såkaldte Nibevalm.

Enkel, muret facadeudsmykning og hvid hovedgesims som overgang til taget.

Hjørneafskæring.

3.1 BESKRIVELSE

Facader

De klassicistiske byhuse i Nibe er præget af en enkelthed, som er et typisk karaktertræk for provinsens klassicisme. Bygningstypen er opført som grundmurede længehuse, typisk i 1½ etage med teglhængt saddeltag med en høj tagrejsning og i mange tilfælde halvvalm. Nogle bygninger er endnu ældre end 1760 og opført i bindingsværk. Facaden er så efterfølgende udskiftet til hel eller delvis grundmur. De klassicistiske facader er karakteriseret ved at have en symmetrisk og taktfast komposition og enkelte facadeudsmykninger såsom lisener, pilastre og refendfuger. Disse facadeudsmykninger er primært centreret omkring hoveddøre, vinduer og hjørner, og er oftest malet i andre farver end facaden, hvis de ikke står i hvid.

De klassicistiske facader fremstår i overvejende grad kalkede, hvilket skaber en æstetisk helhed i bebyggelsen. De er primært kalket hvide eller okkergule, men der forekommer også enkelte lysegrå facader. Tidligere har forskellige kalkfarver efter moden formentlig forekommet. Det vil ofte være muligt at finde tidligere farvelag i facaderne. Rigtigt udført har en pudset og kalket facade en lang levetid.

Bygningerne har oftest en fremtrædende gesims, en tandstengsesims eller en såkaldt "spare-en-kop-gesims", som refererer til, at man har sparet hver anden kop (en halv sten). Gesimsen er hvid og giver bygningerne en flot overgang mellem mur og tag. I enkelte tilfælde er stenen drejet så man får en savsnitgesims. Selv de enkleste bygninger har mindre facadeudsmykninger.

Bygningernes sokkel står oftest sorttjæret eller malet i en mørkere farve, for at give tyngde til den ellers lyse facade. Den gennemgående mørke sokkel giver en harmonisk sammenhæng i gadeforløbet. Mange steder kan man stadig ane de oprindelige syldstens-sokler.

Galvkviste

Flere af de klassicistiske huse har gavkviste, det vil sige centrerede kviste, der flugter med facaden og vender gavlen mod gaden. Denne bygningsdetalje er typisk for Nibe og har rødder tilbage til borger- og fiskerhusene. Gavkvisten var som regel placeret over hoveddøren og blev brugt som hejs og lem til at opbevaring af fiskeudstyr på loftet. Gavkvistene forsvandt i takt med at bindingsværkshusene blev færre og færre, men er kommet tilbage i bybilledet idet man begynder at udnytte tagetagen til boligformål.

Gavkvistene fra den klassicistiske tid er som regel 2 fag brede og symmetrisk placeret på facaden. Gavkvistenes vinduesåbninger følger stueetagens takt og placering og er ofte udsmykket med facadeudsmykninger, som resten af huset.

Vinduer og døre

Husene fra den klassicistiske periode er efterkommere af de tidlige bindingsværkshuse, hvilket betyder at vindueshullerne er forholdsvis små, fordi de historisk set har været placeret imellem to bindingsværkssøjler. Vinduer er således typisk tofagsvinduer. Glas var dyrt og vanskeligt at udføre i stort format, hvorfor vinduerne ikke målte mere end 80 – 100 cm i bredden og 100 -110 i højden og havde sprosser.

Med det grundmurede hus begynder der at komme vinduer med lidt større glasformater. Vinduerne var stadig overvejende tofagsvinduer, typisk med to sidehængte rammer med tre ruder i hver. Vindueshullerne er typisk 85 – 90 cm brede og 110 – 120 cm høje. Vinduerne er placeret taktfast i facaden og let tilbagetrukket.

Ruderne var isat med kit og vinduet var udført i linolie-malet træ som traditionelle vinduer med karm, rammer, lodpost, tværpost, og sprosser. De oprindelige tilbageværende vinduer har original beslåning såsom, hjørnehængsler, anverferer, stjerthage og stormkroge. Vinduer med buet overkant forekommer på særlige placeringer og på huse hvor man havde større økonomisk rådighed. Typisk for de ældste vinduer er, at man ikke lavede sålbænke under vinduerne, kun en tilbageliggende fals med lidt hældning udad. Ofte var hele vinduesfalsen malet hvid.

Der findes to oprindelige dørtyper i Nibe - den enkeltfløjede hoveddør og den symmetriske, tofløjede hoveddør. De store huse havde stort set altid to-

Centralt placeret gavkvist.

Muret og hvid hovedgesims.

Muret hovedgesims og et smukt detaljeret nedløbsrør.

Tofagsvindue - et såkaldt bondevindue.

Tofags dannebrogsvindue med buet overkant.

Klassisk tofløjet hoveddør.

Klassisk tofløjet hoveddør.

fløjede døre. Dørene er fyldingsdøre udført i massivt træ og ofte rigt udsmykkede med mange fine håndværksmæssige detaljer. Dørene er ligesom vinduerne malet i en anden farve end facaden, for at fremhæve dørens særlige karakter i facadekompositionen.

Tag

Bygningerne har et traditionelt saddeltag med høj tagrejsning - en hældning mellem 40 – 45 grader, nogle tage er udført med halvvalm. Flere steder har man tilpasset hjørneafskæringerne til halvvalmene, så en i virkeligheden skæv gavl alligevel ser symmetrisk og harmonisk ud. Enkelte steder er der eksempler på, at taget næsten umærkeligt glider over i "graten" ved hjørneafskæring og møder gavlen – den såkaldte Nibevalm.

Det oprindelige tagmateriale har været røde vingetegl, hvilke er karakteriseret ved et flot og afdæmpet farvespil. Tagene har været understrøget, dvs. tætnet med mørtel fra den indvendige side. Der hvor taget har været ekstra udsat for vind og vejr, har man lavet en udvendig "forskælling", som blev kalket og gav husene en helt særlig karakter – man ser stadig denne detalje overalt på Skagens røde tegltage. Detaljen er helt forsvundet i Nibe, men kan med fordel genoptages som særligt karaktertræk.

Tegltagene er opskalket – hvilket viser sig som et svagt svaj ned mod tagfoden, og i mødet mellem facade og tag findes den murede gesims. Disse detaljer er helt afgørende for æstetikken, idet tagets lette svaj og overgangen til facaden skaber en lethed i udtrykket. Overgangen mellem tag og facade er således overalt elegant og minimal – dvs. uden udhæng, brede overgange eller ekstra led i form af lister. På enkelte bygninger er skorstenen fortsat bevaret. Skorstenen var traditionelt placeret i tagryggen og udført muret og pudset som husets facader. Skorstene giver karakter og kan med fordel for proportioneringen og helheden i det enkelte hus og i hele gaderækken reetableres.

Røde vingetegl er det helt gennemgående tagmateriale for denne bygningstype.

Udfordringer for bygningstypen

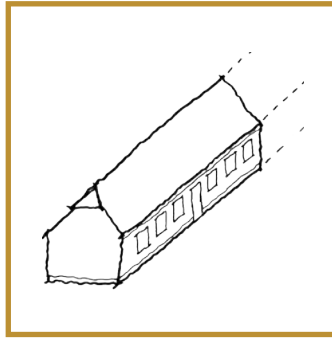
Mange af husene har fået sine røde vingetegl skiftet ud til eternitbølgeplader, eller de har fået forkert udførte tegltage uden opskalkning, ligesom tagrygningen ikke altid er lagt i mørtel eller afslutningen er udført med vindskedesten/afslutningssten – en uelegant afslutning mod murværket ved gavlen. Tagenes manglende detaljer er i høj grad medvirkende til at svække udtrykket for det enkelte hus, ligesom den homogene sammenhæng med ensartede tegltage i byen forsvinder.

Oprindeligt har tagene ikke haft hverken tagvinduer eller kviste - det er elementer vi senere er begyndt at tilføje i takt med at tagetagerne udnyttes til boligformål.

I udgangspunktet svækker disse elementer den rolige og lukkede tagflade. Når disse elementer alligevel tillades, er det fordi det giver god mening i mange tilfælde, at lade boligejere udnytte arealerne under tagene. Det bliver så blot utrolig vigtigt hvorledes tagvinduer og kviste udformes, proportioneres og placeres. Formålet er at skabe ro i tagfladen, og at lade tage og facader fremstå som de primære elementer. Flere steder er kviste og tagvinduer for omfangsrige i udstrækning og antal eller de er placeret uelegant i tagfladen, til gene for tagfladen som et dominerende arkitektonisk element.

Vinduer og døre er i stort antal udskiftet. De oprindelige trævinduer er erstattet med termovinduer med langt kraftigere sprosser, som gør detaljeringen uellegant og forfladiger husets udtryk. De originale fyldingsdøre er også i flere tilfælde udskiftet til fabriksfremstillede kopier, med tilsvarende forringende effekt for husets bevaringsværdi.

Vinduernes liggende fals er suppleret med sålbænke både i tegl, skifer og diverse klinker. Et element, der er tilføjet og ikke harmonerer med bygningstypen.

DET KLASSICISTISKE BYHUS

3.2 BEVARINGSVÆRDIGE KARAKTERTRÆK

Den taktfaste facadekomposition herunder gavlkvisten og dens placering

Proportionering og forholdet mellem facade og tag.

De pudsede og kalkede facader

Den hvide hovedgesims mellem facade og tag

De enkle facadeudsmykninger - lisener, pilastre og refendfuger

Den oprindelige vinduestakt og proportioner, det oprindelige, sprossede trævindue

Den detaljerrige, malede fyldingshoveddør i massivt træ

Den mørke sokkel

Opskalket saddeltag med røde vingetagsten lagt i mørtel - med eller uden halvvalm eller den særlige Nibevalm - der hvor man ser hjørneafskæring af bygningerne.

Skorstene placeret midt i tagryggen

3.3 MÅLSÆTNING

Bevare facadernes komposition, materialitet og facadeudsmykninger, herunder facadernes oprindelige vinduestakt.

Bevare og reetablere facadernes kalkede overflader og farver.

Bevare og forstærke bygingsdetaljer som hovedgesims, liséner, pilastre og refendfuger herunder udføre en klassisk farvesætning afstemt med facadens øvrige farvesætning.

Bevare og reetablere den konsekvente brug af en mørk sokkel.

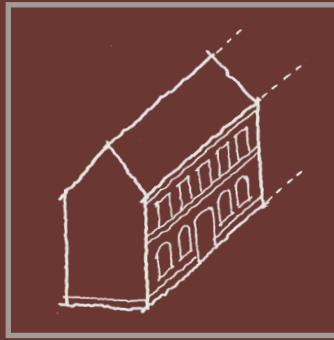
Bevare og reetablere tagenes oprindelige materialer, detaljer og arkitektoniske udtryk. Den homogene, opskalkede tagflade - med røde vingetegl og rygning lagt i mørtel.

Bevare og forstærke den oprindelige, ubrudte tagform – dog med mulighed for etablering af kviste og tagvinduer i et vist omfang.

Bevare og reetablere skorstene som vigtige elementer for bygningens helhed.

Bevare og istandsætte de oprindelige trævinduer eller reetablere nye vinduer med tilsvarende udformning og detaljering, herunder bevare eller reetablere en klassisk farvesætning herpå.

Bevare og istandsætte de oprindelige trædøre og detaljer eller reetablere tilsvarende nye med inspiration i stilperiodens typiske døre.

4.0 DEN SENKLASSICISTISKE OG HISTORICISTISKE ETAGEEJENDOM

3.1 BESKRIVELSE

Facader

I den centrale og sydlige del af Nibe findes en lang række senklassicistiske og historicistiske etageejendomme fra midten og slutningen af 1800-tallet. De fremstår efter klassicismens idealer som sluttede, harmoniske helheder. Facaderne er taktfaste og velproportionerede i forholdet mellem facadehøjde, tagflade, vinduer, døre, sokler, gesimser og udsmykninger. Fine gesimser og dør- og vinduesindfatninger præger de elegante bygninger, som i enkelte tilfælde endda prydes af hjørnetårne for fremhævelse af bygningshjørnet.

Bygningerne er grundmurede og facaderne fremstår både i blank mur, som pudsede facader eller en blanding. Etageskellene er i mange tilfælde tydeligt fremhævet i facaden ved hjælp af gesimsbånd og differentiering mellem etagernes facadeudtryk. Øverst afsluttes facaden mod taget af en kraftig hovedgesims. I det blanke murværk ses detaljer som murede stik, ornamenterede felter og terracottaelementer. Bygningernes sokkel fremstår ofte i en mørkere farve, for at give bygningen tyngde.

For den sene og disciplinerede senklassicisme er det karakteristisk, at facadernes udsmykning bestod af refendfugede parterreetager, kvadernmønstret puds, dekorerede felter under vinduerne, vinduesindramninger, fordakninger båret af spinkle konsoller, og vandrette facadebånd – dekorative elementer som skulle underordne sig den stramme helhed med svage reliefvirkninger. Alt sammen karaktertræk, der kan genfindes i de senklassicistiske etageejendomme i Nibe.

Ejendommene har ofte den karakteristiske hjørneafskæring, ligesom mange af de mindre klassicistiske huse. I mange tilfælde er bygningerne opført til erhverv og forretningsformål, eksempelvis byens apotek og det tidligere rådhus.

Periodens bygninger er præget af en detaljerig facadeudsmykning, som har afgørende betydning for bygningernes bevaringsværdi.

Kraftigt gesimsbånd mellem stueetage og 1. sal.

Rigt udsmykket hovedgesims.

Markant indgangsparti fremhævet med refendfugede partier.

Dannebrogsvindue med buet overkant og tynd vandret sprøse i nederste ramme.

Tofags dannebrogsvindue.

Trefags dannebrogsvindue.

Tofløjet hoveddør.

Vinduer og døre

Husene er opført med det såkaldte "dannebrogsvindue". Dannebrogsvinduet er karakteriseret ved at være skabt over en lodret og en vandret post, der opdeler vindueshuller i et forhold, som vi kender fra det danske flag. De ældste dannebrogsvinduer har en tynd vandret sprøse i den nederste ramme, fordi store glasformater stadig var meget dyre. I senere udgaver bortfalder den vandrette sprøse, som følge af den teknologiske udvikling. Vindueshullerne fra den periode er typisk 95-120 cm brede og 140-160 cm høje.

Under denne periode begynder man at se en udvikling, hvor man kombinerer to- og trefagsvinduer i facadekombinationen. I de ældste trefagsvinduer er alle rammer lige brede. Vindueshullerne til trefagsvinduer fra den periode er typisk 140-160 cm brede og 140-160 cm høje.

Buede vinduer forekommer på særlige placeringer og på huse, hvor man havde større økonomisk rådighed.

Der findes to oprindelige dørtyper i Nibe, den enkeltfløjede- og den tofløjede hoveddør. Dørene er lavet i træ og er oftest rigt udsmykkede og besidder mange fine håndværksmæssige detaljer. Dørene er ligesom vinduerne malet i en anden farve end facaden, så disse træder frem i karakter. Under senklassicismen er hoveddøren ofte udført med buet overkant.

Rødt tegltag med opskalket tagfod.

Valmet saddeltag.

Skifertag var et nye tagmateriale . Skifer og tegltag er de to anvendte tagmaterialer på periodens bygninger.

Tage

Mange af periodens bygninger er opført med det for perioden nye tagmateriale – skifertag. Med skifertaget er der mulighed for at lave tage med mindre taghældning. Skifertagene er meget præcise i deres udtryk og har inden opskalkning. På nogle bygninger er det oprindelige skifertag udført med et mindre udhæng – eksempelvis på Nibes gamle stationsbygning.

På nogle bygninger er der stadig gjort brug af sadeltag eller halvvalmet tag med en hældning mellem 40 – 45 grader, traditionelt beklædt med vingetegl. Tegltagene er opskalket og mødet mellem facade og tag udgøres af muret gesims. På enkelte bygninger er skorstenen bevaret, som traditionelt var placeret midt på tagryggen - muret og pudset som husets facader.

Tagkviste bliver i perioden en måde at udnytte tagetagen på. Men senklassicismens bygninger er opført med få tagkviste. De ældre kviste har flunker som er beklædt med skifer, samme materiale som taget, hvilket giver en smuk sammenhæng. Nogle har haft mindre vinduer i flunkerne, malet i samme farve som huset øvrige vinduer.

Udfordringer for bygningstypen

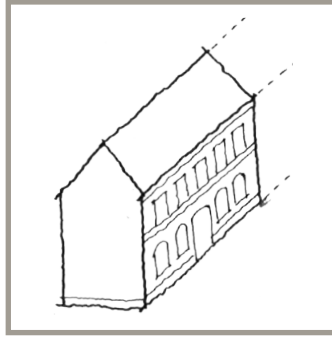
Mange af husene har fået sit oprindelige tagmateriale - enten skifer eller røde vingetegl skiftet ud til eternitbølgeplader eller andet plademateriale, hvor opskalkningen som oftest også er fjernet.

Udskiftede tage er i flere tilfælde udført med udhæng, hvilket drukner hovedgesimsen og det fine møde mellem facade og tag.

Mange af husene har fået fjernet sine skorstene. Manglen af disse detaljer svækker det enkelte hus og i høj grad sammenhængen i byen.

Oprindelige trævinduer er i stort omfang udskiftet mod termoruder med langt tykkere sprosser, som får huset til at se disharmonisk ud.

Mange steder er de oprindelige døre udskiftet med nyere døre, som både i materialer, farver eller detaljering svækker husenes værdier.

DEN SENKLASSICISTISKE- OG HISTORICISTISKE ETAGEEJENDOM

4.2 BEVARINGSVÆRDIGE KARAKTERTRÆK

Den taktfaste facadekomposition og bygningernes originale proportioner.

Den tydelige horisontale opdeling imellem etagerne og den karakterfulde hovedgesims.

Brugen af både blank- og pudset mur.

Facadernes detaljerighed og farvekomposition

Den homogene mørke sokkel.

Den røde vingetegl med opskalkning ved taghældning på 40-45 grader. Skifertag ved lidt lavere taghældning.

Markering af hjørneafskæringen samt tagdetaljen ved hjørneafskæringerne til halvvalmen - den såkaldt Nibevalmen.

Oprindelige skorstene.

Originale trævinduer og -døre. Den detaljerede, malede fyldingshoveddør i massivt træ.

4.3 MÅLSÆTNING

Bevare facadernes komposition, materialitet og facadeudsmykninger. Herunder differentieringen mellem blank og pudset mur.

Bevare og forstærke den konsekvente brug af en mørk sokkel.

Bevare tagenes oprindelige materialer og arkitektoniske udtryk. At bevare den ubrudte og homogene tagflade - med både skifertag og de røde vingetegl, som giver området karakter og sammenhæng, dog med mulighed for i et vist omfang at etablere kviste og isætte mindre tagvinduer. At udskifte senere tilføjede tagmaterialer.

Bevare tagets detaljer såsom opskalkning og skorstene, som vigtige elementer for bygningens helhed.

Bevare markering af hjørneafskæringen.

Bevare den oprindelige vinduestakt herunder vinduernes udformning og detaljering. Reetablering af vinduer med original detaljering ved udskifting af senere tilføjede vinduer.

Bevare og istandsætte de oprindelige trædøre og detaljer. Alternativt at rekonstruere hoveddørene.

Bevaring og reetablering af klassisk farvesætning på såvel facader, udsmykninger som vinduer og døre.

5.0 DET HISTORICISTISKE BYHUS OG BEDRE BYGGESKIK

Husrækken i Nørregade.

5.1 BESKRIVELSE

Facader

I Nibe findes en række borgerhuse opført omkring år 1900, i nationalromantisk stil – én af flere stilarter under det bredere dækkende betegnelse 'historicismen'. Husene er teglhængte og grundmurede. Mange af dem er opført som mindre boliger i 1½ etage med to vinduer og et dørfag mod gaden, enten men en centreret tagkvist eller en gavlvkist.

Facaderne har en taktfast og velproportioneret komposition og fremstår enten i blank mur eller er pudsede. Alle er de markant udsmykkede i den historicistiske ånd, med pudsede indfatninger omkring vinduerne, pudsede blændfelter og hvide eller gule gesimsbånd og kvaderpuds. På blanke teglfacader ses dekorationer som murede stik, murede gesims-er og ornamenterede fyldninger. Der er forholdsvis mange af denne bygningstype i Nibe, hvilket vidner om en opgangstid, hvor byen er blevet udvidet. Især i Nørregade øst for Torvet er denne bygningstype repræsenteret og danner en fin helhed.

Mange bygninger har gavlvviste, der flugter med facaden. Denne bygningsdetalje er typisk for Nibe og har rødder helt tilbage til Nibes borger- og fiskerhuse.

De borgerhuse som blev opført i Nibe under historicismen, har en gavlvkist placeret symmetrisk på huset. Gavlvkistene fra den historicistiske tid varierer i form og bredde, er ofte to fag, men spænder fra 1 til 3 fag. Åbningerne i gavlvkistene følger som regel stueetagens takt og placering og er ofte udsmykket med gesims og facadeudsmykninger, som resten af huset.

En variant af gavlvkisten er karnapkvisten - en gavlvkist der er trukket op til 0,5 meter ud fra facaden.

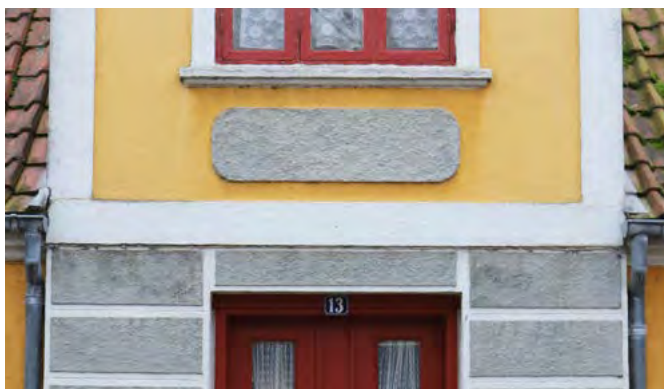
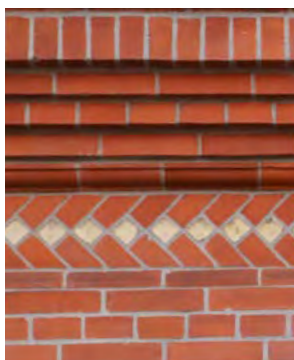

Bygningernes sokkel står oftest sorttjæret eller malet i en mørkere farve for at give tyngde. Den mørke sokkel skaber en sammenhæng i en tætbygget facade-række, som er værdifuld for det samlede kulturmiljø.

Periodens afsøgning af stilarter affødte en række variationer af den historicistiske byggestil i Nibe og senere en national og regional byggeskik under betegnelsen 'Bedre byggeskik'.

Facadeudsmykninger er oftest malede i forskellige farver, som forstærker reliefvirkningen. De mest brugte farver til dette har været rød, sort, gul og hvid.

Udsnit af periodens facadeudsmykninger.

Trefagsvindue.

Enkeltfløjet hoveddør.

Tofløjet hoveddør.

Vinduer og døre

Det grundmurede hus under historicismen er opført med både 2- og 3 fagsvinduer. Netop de store trefagsvinduer udvikles i villabyggeriet under denne periode, hvor vinduet gøres endnu bredere og ofte fremtræder med et bredere midterparti end sidepartierne. På borgerhusene omkring Nørregade ses tilmed eksempler på, at den vandrette post i det midterste parti udelades for at lukke mere lys ind. Samtidigt genindføres flere steder de småsprossede rammer, som er til at finde i de større villaer. Med interesse for det lokale og de håndværkstraditioner signalerer de små ruder nu status, og at man har råd til en dyrere håndværksløsning.

Vinduerne er udført i malet træ, som traditionelle vinduer med karm, rammer, lodpost, tværpost, og sprosser.

Der findes to oprindelige dørtyper i Nibe, den enkeltfløjede- og den tofløjede hoveddør. Dørene er lavet i træ og er oftest rigt udsmykkede og besidder mange fine håndværksmæssige detaljer. Dørene er ligesom vinduerne malet i en anden farve end facaden så at disse træder frem i karakter.

Tegltag med halvvalm.

Tegltag med smuk opskalkning.

Skifertag blev ofte anvendt som tagmateriale.

Tage

Bygningerne fra den historicistiske periode har enten saddeltag eller halvvalmet tag med en hældning mellem 40 – 45 grader. Det oprindelige tagmateriale har været røde vingetegl, hvilket karakteriseres af sit flotte farvespil.

Skifertag har været anvendt i nogle tilfælde, og også i en variant med udhæng.

Tegltagene er opskalket og mødet mellem facade og tag udgøres af muret eller trukket gesims. Denne detalje er utrolig vigtig både for holdbarheden og æstetikken. På enkelte bygninger er skorstenen bevaret, som traditionelt var placeret midt på tagryggen - muret og pudset som husets facader.

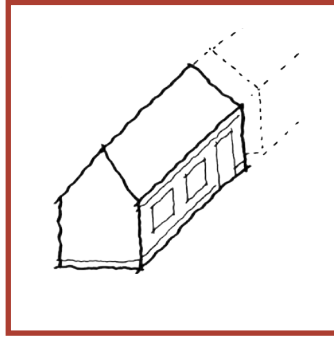
Tagkviste bliver en måde at udnytte tagetagen på, men historicismens bygninger har, ud over en centreret frontkvist, få tagkviste. Tagkvistene varierer i form, størrelse og materialer, og er som regel placeret i takt med huset øvrige vindueskomposition. Tagkviste er under denne periode udsmykket med mange fine tidstypiske trædekorationer.

Udfordringer for bygningstypen

Mange af husene har fået sine røde vingetegl skiftet ud til eternitbølgeplader eller andet plademateriale, hvor opskalkningen som oftest også er fjernet. Mange af husene har også fjernet sine skorstene. Manglen af disse detaljer svækker det enkelte hus og i høj grad sammenhængen i byen.

De oprindelige trævinduer er i stort omfang udskiftet mod termoruder med langt tykkere sprosser som får huset til at se disharmonisk ud.

Mange steder er de oprindelige døre udskiftet mod nyere døre, som både i materialer, farver eller detaljering svækker husenes værdier

DET HISTORICISTISKE BYHUS OG BEDRE BYGGESKIK

5.2 BEVARINGSVÆRDIGE KARAKTERTRÆK

Bygningernes originale proportioner.

Variationen i de forskellige facadeudtryk, facade-ernes detaljer og brugen af både blank- og pudset mur.

Hovedgesimsen.

Den centrale placering af gavlkvisten

Den røde vingetegl med opskalkning som tagma-teriale. Saddeltag og halvvalmede tage.

Tagdetaljen hvor man har tilpasset hjørneaf-skæringerne til halvvalmen, den såkaldt Nibevalm.

De oprindelige skorstene.

Den homogene mørke sokkel

Den oprindelige vinduestakt og proportioner. Originale trævinduer og -døre. Den detaljerrige, malede fyldingshoveddør i massivt træ.

5.3 MÅLSÆTNING

Bevare og forstærke facadeernes komposition, ma-terialitet og facadeudsmykninger. Herunder differ-entieringen mellem blank og pudset mur.

Bevare tagenes oprindelige materialer og arkitek-toniske udtryk. At bevare den ubrudte og ho-mogene tagflade - med både skifertag og de røde vingetegl, som giver området karakter og sam-menhæng, dog med mulighed for i et vist omfang at etablere kviste og isætte mindre tagvinduer. At udskifte senere tilføjede tagmaterialer.

Bevare tagets detaljer såsom opskalkning og skorstene, som vigtige elementer for bygningens helhed.

Bevare og forstærke den konsekvente brug af en mørk sokkel.

Bevare den oprindelige vinduestakt herunder vin-duernes udformning og detaljering. Reetablering af vinduer med original detaljering ved udskifting af senere tilføjede vinduer.

Bevare og istandsætte de oprindelige trædøre og detaljer. Alternativt at rekonstruere hoveddørene.

Bevaring og reetablering af klassisk farvesætning på såvel facader, udsmykninger som vinduer og døre.

6.1 RETNINGSLINJER FOR VEDLIGEHOOLD OG MINDRE BYGNINGSÆNDRINGER

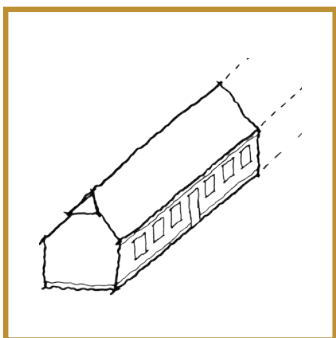
Fælles for de tre beskrevne bygningstyper er en række retningslinjer for almindeligt vedligehold og for mindre bygningsarbejder. Når variationer i bygningernes detaljer og materialeholdning respekteres istandsættes bygningerne efter enslydende principper.

Eksempelvis:

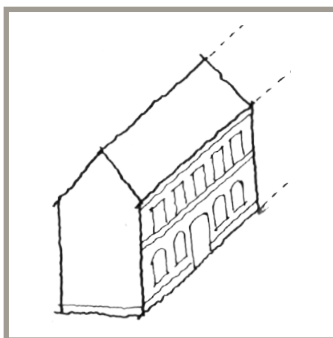
Facadeistandsættelse

Vinduesistandsættelse eller -udskiftning

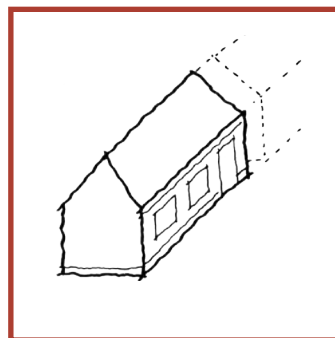
Tagudskiftning

Klassicistisk byhus

Senklassicistisk og historicistisk etageejendom

Historicistisk byhus og 'bedre byggeskik'

6.1 RETNINGSLINJER FOR VEDLIGE- HOLD OG MINDRE BYGNINGS- ÆNDRINGER

Facader

Udvendige bygningsider er opført i grundmur. De fremstår enten i blank mur eller er pudset eller vandskuret samt kalket eller malet. Den varierende materialeholdning bevares og videreføres ved vedligehold af bygningerne.

Facaderne males eller kalkes i husets oprindelige farve, eller i en farve som har historisk berettigelse i Nibe – herunder engelsk rød. Udover det må de lyse pastelfarver fra den klassiske jordfarve-skala bruges (hvor sortindholdet og kulørindholdet ikke overstiger værdien 20 efter det internationale farvesystem "NCS".) Se farveplanchen sidst i manualen.

Det vil ofte være muligt at genfinde originale farvelag under senere tilføjede farver.

Det er vigtigt, at de gamle huse vedligeholdes med gamle teknikker, herunder kalk, som har en levende overflade, der reflekterer lyset smukt.

Det anbefales at følge anerkendt vejledning, for eksempel anvisning for bygningsbevaring: https://kalk.dk/media/88841/bygningsbevaring_dk.pdf

Facadeudsmykninger skal bevares og males i en lysere farve end facaden, for eksempel hvid. Farven skal afstemmes med den øvrige facadefarve.

Blank mur må ikke pudses og males eller kalkes. Oftest besidder periodens blanke murværk en smuk detaljeringsgrad, som er en væsentlig del af bygningens karakteristika - eksempelvis murede stik eller andre specialmurede partier. Er en bygning i blank mur opført med 'brændte fuger', er denne detalje - med den elegante og slanke fuge, også bevaringsværdig.

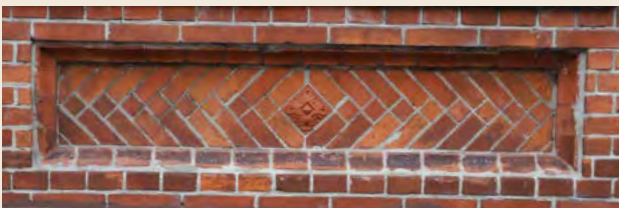
Soklen holdes i sort.

Vinduer og døre

Dør- og vinduesåbninger i bygningens facader skal fremtræde i overensstemmelse med bygningens karakter og type.

Pudset og kalket facade på klassicistisk byhus.

Detalje i en facade i blank mur på en senklassicistisk ejendom.

Vekselvirkning mellem blank mur og pudsede detaljer.

Det er væsentligt at bevare og styrke variationen i facadernes udtryk.

En sort sokkel tegner en solid bund mod gaden.

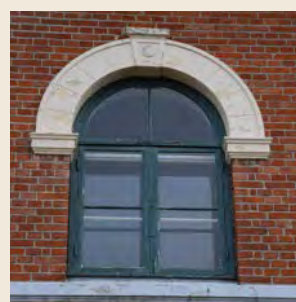
Typisk vindue fra de ældste klassicistiske byhuse.

Den mørke bemaling giver vinduer og døre karakter.

De første dannebrosvinduer med sprosse i underrammen.

En variant af dannebrosvinduet i en historicistisk etageejendom.

Et af de ældste trefagsvinduer.

3-fagsvinduer fra efter 1900 med bred midterfag.

Sprosset vindue i Bedre Byggeskik villa.

Originalt vindue >> termovindue med uelegante proportioner
Det gode og det dårlige eksempel.

Illustration: Vadstrup, Søren, 2018

Tilbageværende oprindelige vinduer og døre med tilhørende detaljer skal bevares og istandsættes. Det anbefales at følge anerkendt vejledning, for eksempel anvisning fra Center for Bygningsbevaring i Raadvad om "Total istandsættelse af ældre trævinduer" af Søren Vadstrup, januar 2010. Originale vinduer og døre er udført i kernetræ af en sådan kvalitet at bevaring ofte kan lade sig gøre blot ved udskiftning af eksempelvis et dårligt bundstykke. Der er meget at vinde ved bevaring frem for udskiftning for husets arkitektur og kulturhistorie.

Ved udskiftning af vinduer skal der anvendes sidehængte vinduer med opdeling, sprosser og detaljering så tæt på de originale som muligt. Det vil sige at vinduer skal opføres som enten et 'bondevindue' – to sidehængte rammer med tre ruder i hver, eller dannebrogsvindue med eller uden sprosse afhængig af bygningens opførelsestidspunkt for de klassicistiske byhuse.

I de senklassicistiske og historicistiske etageejendomme findes både to- og treframmede vinduer proportioneret som det traditionelle dannebrogsvindue. I de ældste trefagsvinduer er alle rammer lige brede. De treframmede vinduer er typisk 140-160 brede og 140-160 høje.

I de historicistiske byhuse videreudvikles trefagsvinduet. Vinduet gøres endnu bredere og ofte er det midterste vinduesparti bredere end de to sidefag. I Nørregade er der eksempler på at den vandrette sprosse udelades i det midterste parti.

Omkring 1910 udvikles trefagsvinduet, så det brede midterfag får en tophængt trækrude. Nogle steder vender sprosserne tilbage igen. Nu som en hyldest til de gamle håndværkstraditioner og et signal om velstand.

I Nibe har vinduerne typisk haft beslåning, der er lokalt fremstillet. Nye hjørnebåndsbeslag bør således udføres som kopi af de originale.

Til vinduer og døre må kun anvendes træ. Det anbefales at lade vinduer udføres som de originale vinduer med koblede rammer frem for at isætte termovinduer, hvis detaljering er meget kraftigere og vil forringe

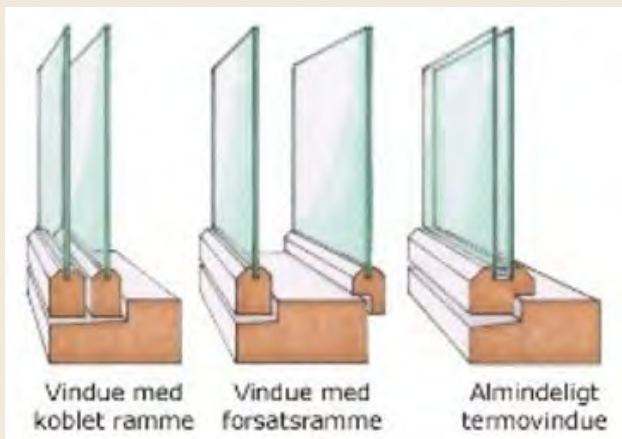

Illustration fra Bolius over forskellige måder at udføre energioptimerede vinduer.

Illustration fra 'Dagens Byggeri'. Koblede rammer er en smuk og funktionel løsning for energiforbedring af originale vinduer.

bygningens arkitektur.

Vinduer må ikke forsynes med buet glas.

Der findes to oprindelige dørtyper i Nibe, den enkeltfløjede- og den tofløjede hoveddør. Dørene er lavet i træ og er oftest rigt udsmykkede og besidder mange fine håndværksmæssige detaljer. Dørene er ligesom vinduerne malet i en anden farve end facaden for fremhævelse af deres særlige karakter.

Originale døre og hoveddøre bevares og istandsættes.

Hoveddøre kan udføres som kopier af de oprindelige døre – eller som kopier af dørtyper fra bygningens opførelsestidspunkt. Sekundære døre kan udformes som moderne fortolkning af de oprindelige døre. Nye døre skal have tilsvarende detaljeringsgrad, høje materialemæssige og æstetiske kvaliteter.

Vinduer og døre må males i den oprindelige farve eller i en farve som har historisk berettigelse i Nibe. Typisk har træværksfarven været mørkere end facaden, hvilket har givet bygningerne karakter. Man kan farvesætte træværket efter farveplanchen bagerst i manualen.

Tagistandsættelse

En bygning skal så vidt muligt bevares eller omlægges med den type tagmateriale, som den er opført med og som hører til husets arkitektur. Det har været udbredt at udskifte gamle skifertage, men også tegltage, med eternitskifer med udhæng. Denne bygningsændring er markant at ændre og forringe bygningens udtryk og arkitektur markant.

Tage der er konstrueret til skifer må således kun dækkes af dette materiale, eller alternativt med eternitskifer proportioneret som naturskifer.

Tage der er konstrueret til røde vingetegl må kun dækkes af dette materiale. Der skal vælges vingetegl efter "gammel dansk model". Teglstene må ikke overstige målene: højde 43 cm, bredde 24 cm, længde 41 cm. Tagene må ikke udføres med blanke teglstene.

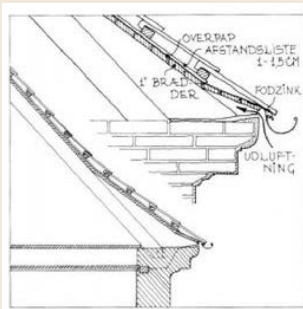
Tegltage udføres med opskalkning ved tagfoden. Ved

Skifertag i byen.

Ubrudt tagflade i røde vingetegl.

Opskalkning af tegltag. Illustration fra Lokalplan 88.

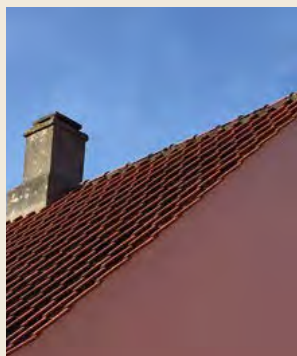
Det gode eksempel - rygningsssten lagt i mørtel.

Det dårlige eksempel - rygningssstenene svæver umotiveret over tagfladen.

Det dårlige eksempel - en uelegant afslutningssten drukner gesimsen.

Det gode eksempel - elegant og slankt møde mellem tag og facade.

Illustration fra 'Historicismens huse, en bevaringsguide'.

Mindre GVR-tagvinduer itagfladen på 3 x 3 sten - en moderne fortolkning af støbejernsvinduet.

Illustration fra Lokalplan nr. 88.

bygninger med en kraftig hovedgesims føres skalken længere op ad taget, for at undgå et for dybt svej. Opskalkningen udføres i et let svej - ved at lade skalken forløbe jævnt over minimum tre sten, på den måde undgås et uheldigt synligt 'knæk'.

Ved tagudskiftning skal gratsten og rygningsssten lægges i mørtel. Det er tilladt at lave forskælling.

For at fastholde det oprindelige slanke møde mellem mur og tag må taget ikke hæves. Undertag og isolering skal derfor udlægges imellem spærrener.

De særlige Nibevalme med halvvalm og hjørneafskæring skal udføres nøjagtigt som de oprindelige.

Der må ikke monteres solceller på tagene, hverken mod gaden eller gården. Der må ikke etableres franske døre, tagterrasser eller lignende i tagfladerne.

Det smukkeste er et tag helt fri for vindueshuller og kviste. Med en udnyttet tagetage er der imidlertid brug for dagslys og redningsåbninger.

Der isættes hellere kviste end tagvinduer.

Kviste skal udformes som sekundære elementer på tagfladen - Se afsnit om større bygningsarbejder.

Mod gaden bør lysindtag gennem tagvinduer begrænses til et støbejernsvindue eller et såkaldt GVR vindue, der passer med 3x3 tagsten. Mod gårdsiden kan om nødvendigt isættes 3x4 stens vinduer.

Eksisterende skorstene skal bevares og renoveres, og kan eventuelt anvendes til ventilationsaftræk eller teknik, hvis ikke de anvendes på traditionel vis læn- gere.

Rekonstruktion af skorstene udføres som en kopi af den originale skorsten eller som en kopi af en skorsten fra samme periode. Skorstenen placeres altid midt i tagrygningen.

Tagrender og nedløbsrør udføres i zink eller kobber.

6.1 RETNINGSLINJER FOR STØRRE OM- OG TILBYGNINGER

Det er vigtigt for et levende kulturmiljø, at der er mulighed for bygningsmæssig tilpasning til skiftende behov. Samtidig er det væsentligt at om- og tilbygninger sker med respekt for bygningernes og miljøets værdier. Der er altså tale om en balancegang, som - når den opnås, kan skabe værdi på flere niveauer.

Bygningernes bevaringsværdi, deres placering i byplanen, synligheden af gårdfacaden og andre individuelle karakteristika afgør hvor meget en eksisterende bygning kan tåle af om- og tilbygning, før det går ud over værdierne for bygning og helhed. Større bygningsmæssige ændringer kan accepteres, når de respekterer bygningens bevaringsværdier og er tilpasset bygningstypens struktur og arkitektur.

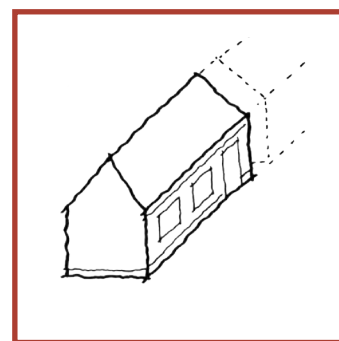
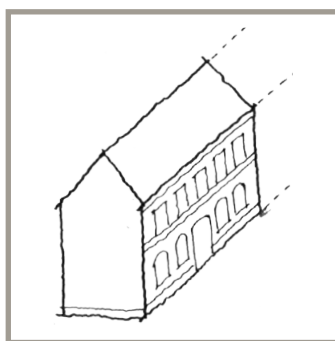
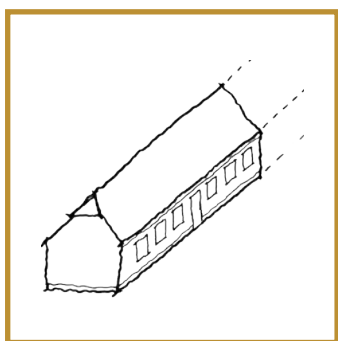
Udvidelse og større ombygning mod gadesiden vil typisk svække den samlede miljømæssige værdi. Bygningernes bagside kan bedre klare ændringer, når disse er nødvendige for en nutidig anvendelse. Historisk set

er det også i baghaverne, der er blevet udbygget med mindre huse, når man har haft pladsmangel. Fremtidige til- og ombygninger bør følge samme princip.

Herunder følger en anvisning af nogle principper, for hvordan om- og tilbygning kan ske. Ikke alle bygninger tåler alle tiltag, og hver enkelt bygning kan ikke nødvendigvis tåle flere eller alle tiltag. Dette er således en vejledning forud for en dialog med Aalborg Kommune.

Målsætning for om- og tilbygning af de bevaringsværdige huse:

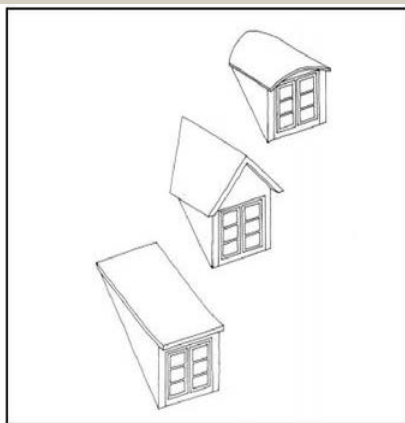
- Bygningernes bevaringsværdi skal respekteres.
- Den oprindelige matrikelstruktur skal bevares.
- Bygningernes arkitektur mod gaden skal bevares eller understøttes med genkendelige tiltag, så kulturmiljøets værdi fastholdes eller øges
- Om- og tilbygninger skal være sekundære i forhold til den eksisterende bygnings arkitektur.

Kviste

For alle tre bygningstyper er det mest anvendte princip for udvidelse af etagearealet at udnytte tagetagen. Det kan ske ved at isætte tagvinduer eller kviste. For hver bygningstype er det beskrevet hvorledes dette gøres bedst muligt. Dog gælder nogle generelle principper:

- Der isættes hellere kviste end tagvinduer.
- Kviste skal udformes som sekundære elementer på tagfladen.
- Mindre kviste udføres som enkeltfagskviste med sadeltag-/heltagsskvist, buet tag eller som pultkviste og placeres harmonisk over stueetagens vinduer. Større kviste udføres som taskekviste.

Enkeltfags kviste.

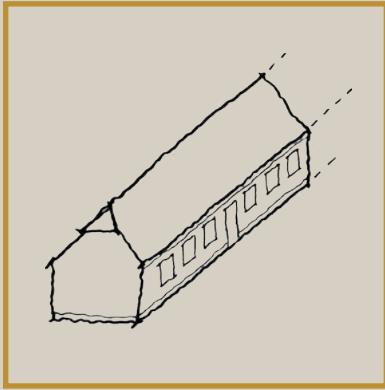
Fra venstre:
pultkvist
saddeltagskvist
kvist med buet tag

Illustration fra
Lokalplan nr. 88.

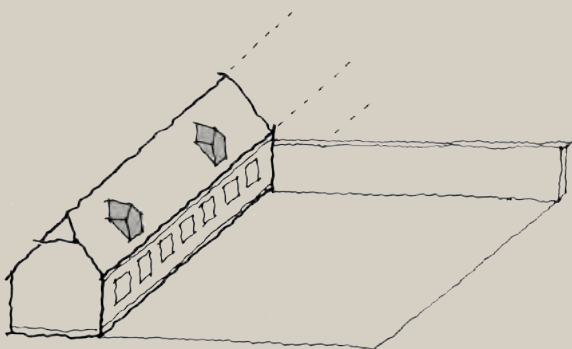
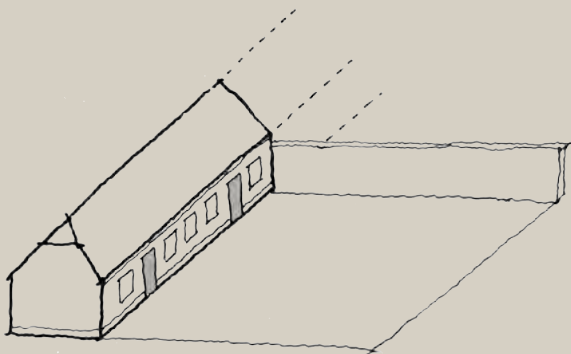
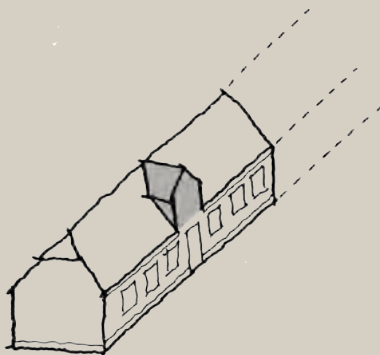

Øverst: Mindre enkeltfagskviste

Nederst: Større taskekvist.

Klassicistisk byhus

6.2 STØRRE OM- OG TILBYGNINGER FOR DET KLASSICISTISKE BYHUS

#1 Gavlkvist

Gavlkvisten med en central placering i facaden, er et kendt arkitektonisk element for denne bygningstype. I nogle tilfælde vil en sådan kunne tillades mod gadesiden, når gadens helhed og bygningens komposition, proportionering og detaljering tages i betragtning. For proportioneringen af frontkvisten er det væsentligt at vurdere bygningens længde i forhold til kvistens bredde. Kvisttagets hældning skal være samme eller næsten samme hældning som hovedhusets hældning og rygningen skal møde taget i tagryggen. Frontkvisten skal være gennemgående og bryde hovedgesimsen. Det er et klassisk princip at bygningens hoveddøren er placeret i frontkvisten.

Mod gårdsiden kan i nogle tilfælde accepteres en karnapkvist. Altså en fremtrukket gavlkvist. Karnapkvisten skal placeres centreret eller velproportioneret for facaden og må trækkes op til 0,5 m frem fra facaden.

#2 Dørhuller

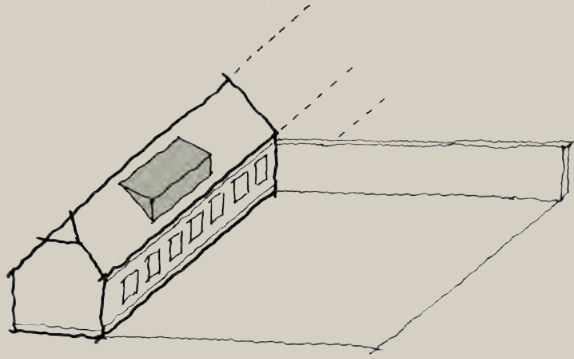
Ændring af et vindueshul til et dørhul kan tillades på bygningens bagside, når bygningens facadekomposition respekteres.

#3 Kviste

Hvor husets proportioner gør det muligt, skal lysindtag i tagetagen etableres ved kviste frem for ved tagvinduer. Taget er et primært arkitektonisk element, og kviste skal i deres udformning og placering falde diskret ind. Mindre kviste kan tillades og vil bedst respektere arkitekturen i kulturmiljøet, med en placering på bygningens bagside.

- Mindre kviste udføres som enkeltfagskviste med saddeltag/heltagskvist, buet tag eller som pultkviste og placeres harmonisk over stueetagens vinduer. Større kviste udføres som taskekviste.

- Kviste skal tilpasses husets stil med hensyn til antal, placering og udseende. Den samlede længde af

kviste skal være mindre end 1/3 af tagfladens samlede længde. I nogle tilfælde vil en længere taskekvist kunne accepteres.

- Kviste skal holdes mindst fire tagsten inde fra gavlen og minimum tre tagsten over tagfod og to tagsten fra tagryg.

- Kvistfacaden må ikke rykkes tilbage for at give plads for altan.

- Kvistens tag udføres uden udhæng og tagrender.

- Kvistens tag udføres i tegl som hovedbygningen eller med zink.

- Kvistens flunker (sider) udføres i zink eller pudset mur i samme farve som facaden.

- Kvistens front skal bestå af et vindue med smalle sider – som males og ikke beklædes med zink.

- Kvistens front inkl. vinduet kan med fordel males i en mørk træværksfarve (se farveplanche) frem for hvid, for at falde diskret i med tagfladen.

#4 Fritstående tilbygning

Tilbygning udføres som fritstående bygninger på gårdsiden langs naboskel.

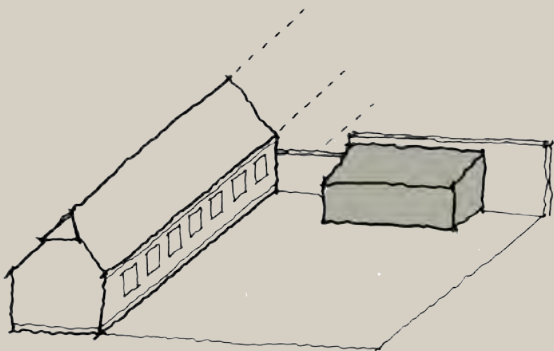
- Fritstående bygninger skal i proportionering og arkitektur underordne sig hovedhuset.

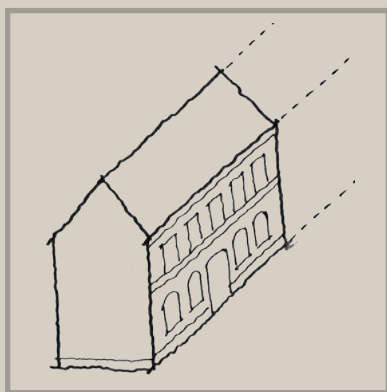
- Fritstående bygninger udføres i grundmur og pudses som hovedhuset eller udføres med en sekundær materialeholdning og farve i træ.

- En mørk farve fra farveplanchen vælges for diskret tilpasning.

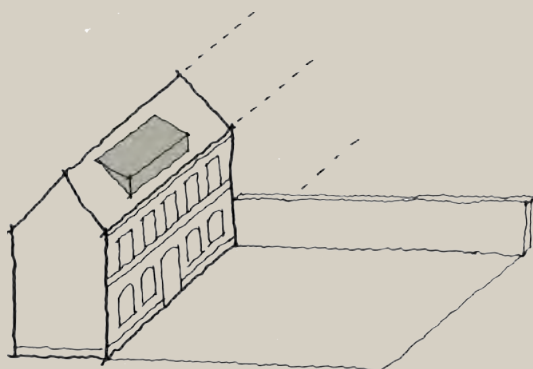
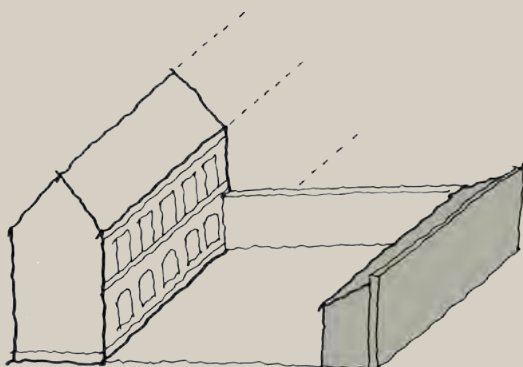
- Tagets hældning skal være minimum 15 grader. Taget kan udføres i tagpap eller tegl.

- Lokalplanens bestemmelser for bebyggelsesprocent, og placering af baghus er gældende.

Senklassicistisk og historicistisk etageejendom

6.2 STØRRE OM- OG TILBYGNINGER AF DEN SENKLASSICISTISKE OG HISTORICISTISKE ETAGEEJENDOM

Den senklassicistiske og historicistiske etageejendom er en velproportioneret helhed, med mange karaktergivende og smukke detaljer. Bygningstypen er principielt uegnet til bygningsændringer og tilbygninger. Facaderne er uforenelige med elementer som karnapper, altaner og frontispicer.

#1 Fritstående tilbygning

Tilbygning udføres som fritstående bygninger på gårdsiden langs naboskel og gerne i bagerste skel linje.

- Fritstående bygninger udføres i grundmur og pudses eller i blank mur som hovedhuset. Alternativt opføres baghuset med en sekundær materialeholdning i træ - En mørk farve fra farveplanchen vælges for diskret tilpasning ved træbeklædning.

- Taget kan udføres i tagpap eller tegl.

- Taghældning bør være minimum 15 grader.

- Lokalplanens bestemmelser for bebyggelsesprocent, og placering af baghus er gældende.

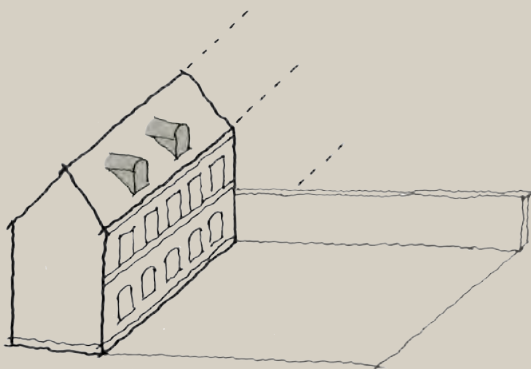
#2 Kviste

Hvor husets proportioner gør det muligt, skal lysindtag i tagetagen etableres ved kviste frem for ved tagvinduer. Taget er et primært arkitektonisk element, og kviste skal i deres udformning og placering falde diskret ind. Mindre kviste kan tillades og vil bedst respektere arkitekturen i kulturmiljøet, med en placering på bygningens bagside.

- Mindre kviste udføres som enkeltfagskviste med saddeltag/heltagskvist, buet tag eller som pultkviste og placeres harmonisk over facadens vinduer. Bredden på en tagkvist må i hovedreglen ikke overstige vinduesbredden i facaden.

- Større kviste udføres som taskekviste.

- Kviste skal tilpasses husets stil med hensyn til antal, placering og udseende. Den samlede længde af kviste skal være mindre end 1/3 af tagfladens samlede længde. I nogle tilfælde vil en længere taskekvist kunne accepteres.

- Kviste skal holdes mindst fire tagsten inde fra gavlen og minimum tre tagsten over tagfod og to tagsten fra tagryg.

- Kvistfacaden må ikke rykkes tilbage for at give plads for altan.

- Kvistens tag udføres uden udhæng og tagrender, med mindre hovedhusets skifertag oprindeligt er udført med udhæng

- Kvistens tag udføres i tegl eller skifer som hovedbygningen, eller med zink (dog ikke ved pult- og taskekviste).

- Kvistens flunker (sider) udføres i zink eller pudset mur/blank mur - som facaden/ i samme farve som facaden og uden vinduesglas.

- Kvistens front skal bestå af et vindue med smalle sider – som males og ikke beklædes med zink.

- Kvistens front inkl. vinduet kan med fordel males i en mørk træværksfarve (se farveplanche) frem for hvid, for at falde diskret i med tagfladen.

#3 Tilbygning

En egentlig tilbygning til denne bygningstype vil kun kunne lade sig gøre i nogle tilfælde, hvor nabo-forhold, baggårdens udformning og hovedhusets længde og udstrækning gør det muligt. Det er i så fald væsentligt, at tilbygningen ikke bliver en lille knast til en allerede velproportioneret helhed men udformes således at bygningen kommer til at fremstå som en ny helhed. Tilbygningen må aldrig i udstrækning komme til at dominere hovedhuset. For tilbygningen skal gælde at:

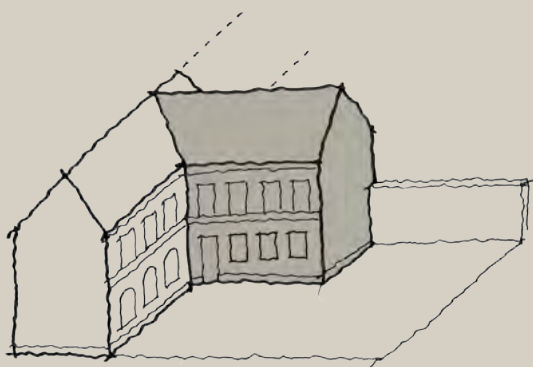
- Hovedhusets hovedproportioner gentages.

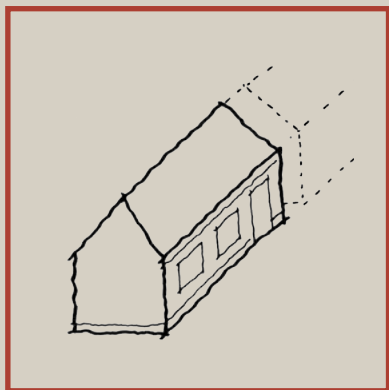
- Materialeholdning og farvesætning fra hovedhuset gentages.

- Vinduestakt og proportionering gentages. Vinduerne opsporsning gentages.

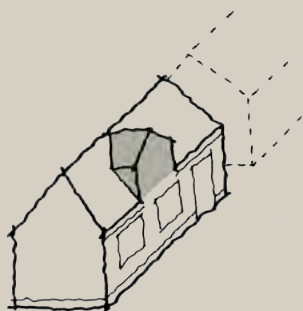
- Gesimsbåndene i facadeudsmykningen skal gentages men detaljeringen af facadeudtrykket kan forenkles da tilbygningen er sekundær til hovedhuset.

- Taget møder enten hovedhuset i tagryggen eller holder sig nogle tagsten under.

Historicistisk byhus og 'bedre byggeskik'

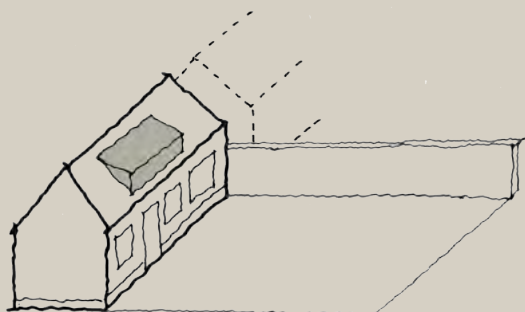
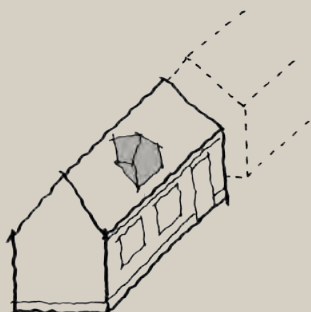
6.4 STØRRE OM- OG TILBYGNINGER AF DET HISTORICISTISKE BYHUS OG BEDRE BYGGESKIK

1 Gavlkvist

Gavlkvisten med en central placering i facaden, er et kendt arkitektonisk element for denne bygningstype. En gavlkvist vil kunne tilføjes mod gadesiden, når gadens helhed og bygningens komposition, proportionering og detaljering tages i betragtning. For proportioneringen af frontkvisten er det væsentligt at vurdere bygningens længde i forhold til kvistens bredde. Kvisttagets hældning skal være samme eller næsten samme hældning – minimum 35 grader, som hovedhusets hældning og rygningen skal møde taget i tagryggen. Fronskvisten skal være gennemgående og bryde hovedgesimsen. En tilsvarende gavlkvist vil mod havesiden kunne springe op til 50 cm frem som en karnapkvist.

Gavlkviste, frontispicer og karnapkviste til gadesiden må ikke gives en bredde, der overstiger 4,2 m og de må samlet højst udgøre 1/3 af den facade, de indgår i. Fremspringet mod gaden (hvis det er muligt) må ikke overstige 0,5 m. Højden må ikke overstige hovedhusets højde, og taghældningen skal mindst være 35 grader. Afstanden til naboskel skal mindst udgøre 1,5 m.

Gavlkviste, frontispicer og karnapkviste til gård- eller havesiden må ikke gives en bredde, der overstiger halvdelen af husets facadelængde. Fremspringet fra facaden må højst udgøre 1,8 m. Højden må ikke overstige hovedhusets højde, og taghældningen skal mindst være 35 grader. Afstanden til naboskel skal mindst udgøre 2,5 m.

#2 Kviste

Hvor husets proportioner gør det muligt, skal lysindtag i tagetagen etableres ved kviste frem for ved tagvinduer. Taget er et primært arkitektonisk element, og kviste skal i deres udformning og placering falde diskret ind. Mindre kviste kan tillades og vil bedst respektere arkitekturen i kulturmiljøet, med en placering på bygningens bagside.

- Mindre kviste udføres som enkeltfagskviste med saddeltag/heltagskvist, buet tag eller som pultkviste og placeres harmonisk over facadens vinduer. Bredden på en tagkvist må i hovedreglen ikke overstige vinduesbredden i facaden. På de smalle historicistiske boliger, vil en central placering af én heltagskvist være en velproportioneret løsning.

- Større kviste kan udføres som taskekviste. Dette vil særligt være en god løsning på nogle af de lidt større historicistiske bygninger, da kvisten let risikerer at blive for dominerende i et kort tag.

- Kviste skal tilpasses husets stil med hensyn til antal, placering og udseende. Den samlede længde af kviste skal være mindre end 1/3 af tagfladens samlede længde. I nogle tilfælde vil en længere taskekvist kunne accepteres.

- Kviste skal holdes mindst fire tagsten inde fra gavlen og minimum tre tagsten over tagfod og to tagsten fra tagrygen må ikke rykkes tilbage for at give plads for altan.

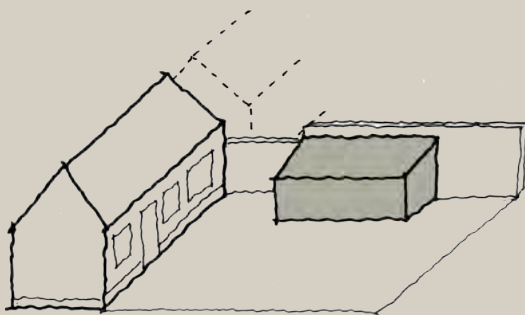
- Kvistens tag udføres uden udhæng og tagrender, med mindre hovedhusets tag oprindeligt er udført med et detaljeret udhæng, så vil et udhæng af denne type passe til kvisten.

- Kvistens tag udføres i tegl eller skifer som hovedbygningen, eller med zink (dog ikke ved pult- og taskekviste).

- Kvistens flunker (sider) udføres i zink eller pudset eller blank mur i samme farve som facaden og udføres uden vinduesglas.

- Kvistens front skal bestå af et vindue med smalle sider – som males og ikke beklædes med zink.

- Kvistens front inkl. vinduet kan med fordel males i en mørk træværksfarve (se farveplanche) frem for hvid, for at falde diskret i med tagfladen.

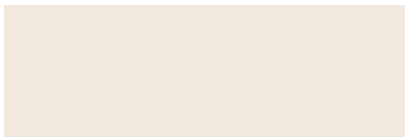
#3 Fritstående tilbygning

Tilbygning udføres som fritstående bygninger på gårdsiden langs naboskel.

- Fritstående bygninger udføres i grundmur og pudses som hovedhuset eller udføres med en sekundær materialeholdning og farve i træ.
- En mørk farve fra farveplanchen vælges for diskret tilpasning.
- Taget kan udføres i tagpap eller tegl.
- Taghældning bør være minimum 15 grader.
- Lokalplanens bestemmelser for bebyggelsesprocent, og placering af baghus er gældende.

7.1 KLASSISKE PUDSFARVER I NIBE

Eksempler på mulige puds/kalkfarver fra jordfarveskalaen

Naturhvid - S 1005-Y20R
el. RAL 9010

Lys grå - RAL 7047

Siene Claire - RAL 1001

Lys oxid noir - RAL 7036

RAL 1015

Lys umbra

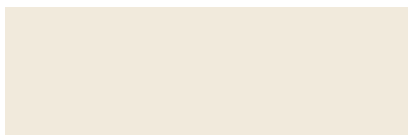
Okker - S 3060-Y20R

Mørk oxydrød

7.2 KLASSISKE TRÆVÆRKSFARVER I NIBE

Udvendigt træværk - Døre, vinduer, stakitter, sekundære bygninger.

Hvid - S 1005-Y20R
el. RAL 9010

Kitgrå - S 2005-Y20R

Mellem grå - S 2005-Y20R

Vogngrøn - S 7020-G10Y

Ultramarin blå - S 5540-R90B

Københavnerblå - RAL 5004

Brændt umbra - S 8505-Y80R
el. RAL 8019

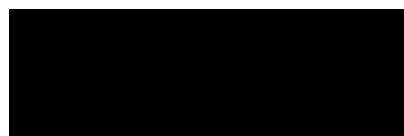
Dodenkopf - S6030-Y90R
el. RAL 3007

Røddokker - S 4550-Y90R

Okker - S 3060-Y20R

Sort - S 5005-R80B

8.1 LITTERATURHENVISNINGER

Arkitekturpolitik: Arkitektur og bykvalitet i Stevns Kommune, Stevnskommune, 2012

Bevaringsværdige bygninger – Gode løsninger til energiforbedring og indeklimateforhold, Vadstrup, Søren, 2018

Danske bygningsudtryk, Benzon Gorm og Anders Nielsen, tegninger af Blegvad, Jacob, Kreditforeningen Danmark, 1983

Historicismens huse, en bevaringsguide, Brüel, Jeanne, Bygningskultur Danmark, 2017

Kulturarv: En værdifuld ressource for kommunerbes udvikling - En analyse af danskernes holdning til kulturarv, Kulturarvsstyrelsen og Realdania, 2004

Lokalplan nr. 88 - For bevaring af værdifulde bygninger og miljøer i Nibe by, Nibe Kommune, 2006

Nibe Kommuneatlas, Byer og bygninger 2002, Kulturarvsstyrelsen, Kulturministeriet, 2002

Om byggeskik og vedligeholdelse, Ganshorn, Jørgen og N. Erik Jensen, Miljøministeriet og Fredningstyrelsen, 1983

Stilblade: Enfamilie-huse, Aalborg Kommune, Teknik og Miljøforvaltningen, 2008

Stilblade for købstadens bevaringsværdige bygninger, Vordingborg Kommune

Total istandsættelse af ældre trævinduer, Center for Bygningsbevaring i Raadvad, Vadstrup Søren, 2010

Vores fælles skatkammer - Bygningsarven er penge værd, Realdania, 2015

Illustrationer og fotos: E+N Arkitektur, hvor andet ikke er angivet.

8.2 LINKS

https://stevns.dk/sites/default/files/om_kommunen/planer_politikker/politikker_strategier/arkitekturpolitik_final_low_061212.pdf

https://www.bygningsbevaring.dk/uploads/files/Vejledninger2018/3_BevaringsvaerdigeByg_energi_JUNI2018.pdf

<https://realdania.dk/publikationer/faglige-publikationer/kulturarv-en-værdifuld-ressource>

<http://apps.aalborgkommune.dk/images/teknisk/PLANBYG/lokplan/10/L88.pdf>

https://www.aalborg.dk/media/1140368/Stilblade_en-familiehuse_alle.pdf

<https://vordingborg.dk/media/2564/stilblade-for-koebstadens-bevaringsvaerdige-bygninger.pdf>

https://realdania.dk/publikationer/faglige-publikationer/vores-fælles-skatkammer_-bygningssarven-er-pengene-værd

https://kalk.dk/media/88841/bygningsbevaring_dk.pdf

8.3 ORDFORKLARING

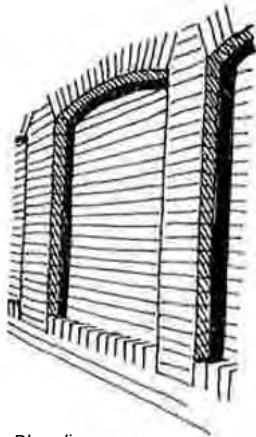
Anverfere: Se *vindue*

Blank mur:

Blank mur. Teglstensmur uden overfladebehandling bortset fra fugning.

Blænding:

● **Blænding.** Flad murniche. Kan være anvendt alene i dekorativt øjemed eller for at spare på bygningssten – i sådant tilfælde kaldes den en *spareniche*. Ofte har b. navn efter deres form. Nævnes kan *kloverbladsb.*, der kan være med tre eller fire »blade«, der er *trappestiksb.* med aftrappet overkant, *skjoldb.*, *cirkelb.*, små lodrette, smalle *piheb.*, *hængestavsb.* med en stav hængende ned i midten. Der er gotikkens høje, slanke lancetformede *højb.*, *sparstikb.* endende i to tagstillede mursten samt forskellige *korsb.* *Sparreb.*, der ikke må forveksles med *spareniche*, er en blænding af sparreform – som et omvendt V.

Blænding

Brændte fuger: Se *fuger*

Frontkvist: Se *kvist*

Fals:

Fals. Et retvinklet indsnit langs med kanten af et stykke træ, hvori et andet stykke træ kan skydes ind – falses ind. Denne primitive samling låses fast med f. eks. træpløkke – *dyvler*. Også om et retvinklet indsnit i *vindueskarm* eller *dørkarm* tjenende som anslag for henholdsvis vindue og dørblad. Endvidere ombukket kant tjenende som støtte for samling, f. eks. af metalplader.

Vindue med fordakning

Flunker: Se *kvist*

Fordakning:

● **Fordakning.** En trekantet eller buet *frontispice* over en dør eller et vindue.

Forskælle:

Forskælle. Også kaldet *skelle*. Tilstrygning af fuger i tegltage udefra. Det sker, hvor man på grund af konstruktionen ikke kan komme til at understryge taget indefra. I ældre tid plejede man at kalke forskællingen, hvilket både beskyttede mørtelen og gav taget et dekorativt præg. I dag ses denne kalkning sjældnere.

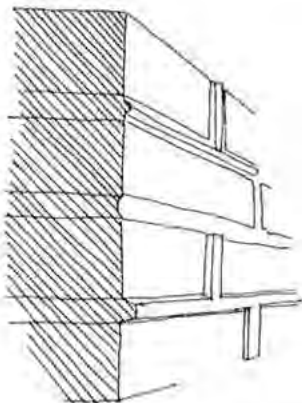

Bygning med frontispice

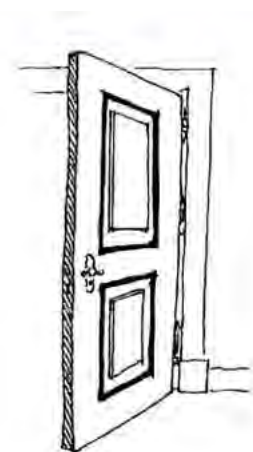
Frontkvist: Se *kvist*

Frontispice:

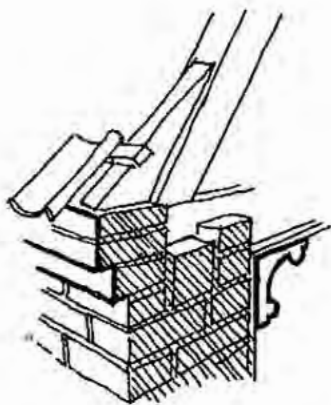
● **Frontispice.** En gavlagtig trekant eller buet prydelse, ofte anbragt over en bygnings hovedparti eller over vinduer og døre. Benævnes også *frontgavl*, *fronton* og *frontspids*.

Fuger

Dør med fyldninger

Opskalkning af tag over murkrone

Grat

Fuger:

● **Fuger.** F. er åbningen imellem to sammenstødende materialeflader. F. eks. kaldes mørtelfyldte mellemrum mellem de enkelte sten i en mur for fuger. De lodrette f. kaldes også *lod-*, *stød-* eller *studs-fuger*, de vandrette kaldes *leje*, eller *langf.* *Fyldte f.* ligger i plan med stenenes forsider. Det samme gælder *skrabef.* *Knasf.* er ganske smalle. *Båndf.* er brede, båndagtige. *Brændte f.* eller *relieff.* har en lille midterfure udført med et såkaldt brændjern, *hulf.* har indadhulet overflade.

Fyldningsdør: Se *fyldning*

Fyldning:

● **Fyldning.** En plade, der udfylder arealet mellem rammestykker i døre, paneler etc. I middelalder og tidlig renæssance kunne det forsænkede parti i f. eks. en dørfløj, som man normalt ville benævne f., simpelthen være grævet ned i de massive planker, som udgør konstruktionen, eller rammestykkerne kan være pådyvlet dørfløjens planker som løse dekorationsdele. Først da man i renæssancen begynder at dyble en løs flade på rammestykkeres bagside, så man på den ene side får et forsænket parti og på den anden et fremtrædende, kan man tale om egentlige f. – Siden går man over til at note f. ind i rammestykkerne. Den fremstående flade i nogle f.'s midte kaldes for *spejlet*.

Galvkvist: Se *kvist*

Gesims:

● **Gesims.** Fremstående profileret bygningsdel, der tjener til dekoration eller som overgangsled mellem to bygningsdele, f. eks. mellem mur og tag. Ligeledes prydes overgangen mellem væg og loft også ofte med en g. Den vandretliggende søjlebårne del i et klassisk tempel – eller en deraf inspireret bygning – benævnes også g. En *bæltesgesims* er et profileret led, der deler en murflade vandret, den kaldes også en *kordongesims*. Den antikke gesims består nederst af en række profileringer kaldet *arkitraven*, derover kommer frisen, der kan stå glat eller bære ornamentik – evt. skulpturer, samt endelig *kronlisten*, som igen bærer gavlen. Den øverste liste i g. benævnes undertiden *cimaise*. *Kransgesims* er en anden betegnelse for kronliste. En *sålbænkgesims* er en profileret *bælteg.*, der indgår som sålbænk under de enkelte vinduer. *Hovedgesimsen* er g., der afslutter facaden umiddelbart under taget. En *pudsgesims* er opbygget af profileret puds. Det kan være trukket med en skabelon og kaldes da en *trukket g.*

Grat:

Skæringslinjen mellem to tagflader, der danner et udadgående hjørne.

Halvvalm: Se *valm*

Heltagskvist: Se *kvist*

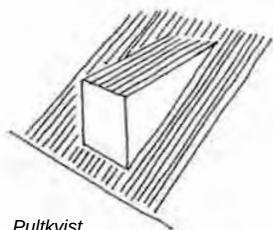
Hovedgesims: Se *gesims*

Indfatning:

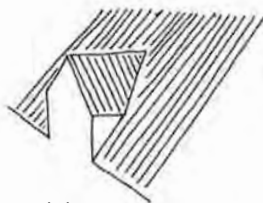
Indfatning. Omramning af dør eller vindue.

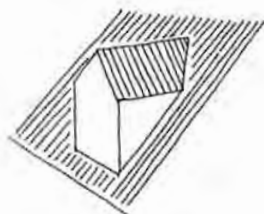
Saddeltagskvist

Pultkvist

Frontkvist

Saddeltagskvist

Facade med Liséner

Kit:

Kit. Til tætning og sikring af glaseruder i vinduesrammen anvendes oliekit, hvilket er vandrevet kridt blandet med linolie til en tyk dej.

Konsol:

Konsol. Ornamentalt fremspring af sten eller træ på mur eller væg, beregnet til at bære overliggende bygningsdele. En lille volutformet k. kaldes også en *modillon*.

Kvadermønster/kvaderpudsning:

Kvadermønster. Malede *kvadre* på murværk brugt dekorativt, eller kvadre efterlignede i *puds*.

Kvaderpudsning. *Pudsning*, hovedsageligt af facader, der efterligner *kvadre*.

Kvist:

• **Kvist.** Opbygning på et tag, der har selvstændigt tag samt vindue eller luge. Sidevæggene på en k. kaldes *flunker*. Disse er beklædt med zinkplader, skifer, træ eller lignende. Det er naturligvis sket af hensyn til husets tæthed, men kan tillige være et led i husets udsmykning, og der vil da være anvendt kobberplader. En k. med sadeltag og zinkklædte flunker kaldes en *blikkenslagerkvist*.

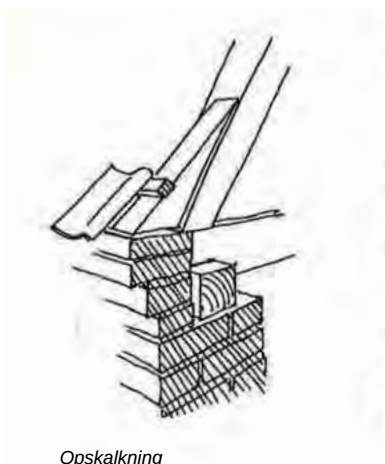
En *taskekvist* har ensidigt tagfald, som begynder oppe ved husets tagrygning. *Pultkvisten* ligner en taskekvist, men dens tag når ikke op til tagrygningen. Hvis en sådan k. går fra gavl til gavl, kaldes den en *kastelskvist* eller *fabrikskvist*. Grunden til det sidste er, at man ofte på ældre tiders fabriksbygninger brugte sådanne k.

Frontkvist er en k. midt på taget over husets hoveddør. En *schweizerkvist* har *sadeltag*, der skyder frem over dens front, den har *vindskede*, og der kan være prydelige stiverkonstruktioner i den øverste trekant. *Stråtagskvisten* har taget buende ned, så det dækker flunkerne, og hvis selve k. er rundbuet, kaldes den en *ark*. *Tagskægskvisten*, som også forekommer på stråtage, rejser sig direkte fra tagremmen. I avlsgårde ses ofte lugelukkede k., de er til indstikning af hø, og kaldes derfor *høgab*. *Gavlkvisten* er en bred k. i murflugten på husets facade. Den strækker sig over flere vinduesfag og er oftest placeret over husmidten. *Heltagskvist* er en kvist i hele tagets højde.

Lisén:

• **Lisén.** En flad, rektantet murpille uden *basis* og *kapitel*. En *hjørnelisén* går omkring et hushjørne. *Rammelisén* er opbygget med en ramme som kant. *Ørelisén* har øreformede forkrøpninger for oven.

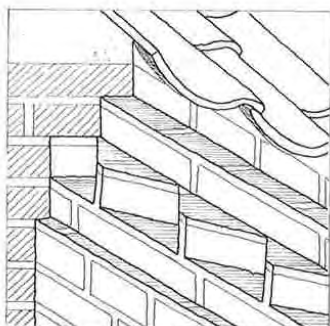
Lodpost: Se vinduer

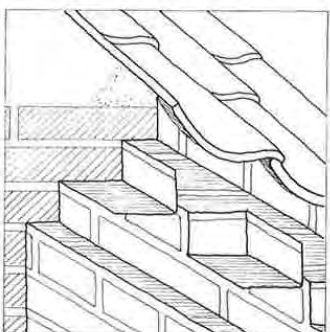
Opskalkning

Saddeltag og helvalm

Savsnitsgesims

Spare-en-kop-gesims

Muret stik over døråbning.

Naturskifer:

Natursten. Forskellige stensorter, der uden anden videre forarbejdning end mekanisk tildannelse kan anvendes i byggeriet. Kendt er skifer, marmor og granit.

Opskalkning:

- **Opskalket.** Også kaldet *skalk*. Tag, der for nede har et let udadsvaj. Det er opnået ved, at man på det nederste stykke af spærenes yderside har påsat kileformede træstykker, skalke. Deres kileform presser taget så meget ud, at det f. eks. kan passere over en gesims.

Parterreetage:

Parterre. Her stueetage.

Pilaster:

Pilaster. Flad, rektantet pille på mur eller væg. Den har base og kapitæl og kan tjene som støtte, men for det meste er p. rent dekorativ.

Pultkvist: Se kvist

Refendfuge:

Refendfugning. Murpuds, der ved hjælp af dybe fuger er opdelt i kvaderagtige bæltter. Over vinduer og døre knækket ned lig stik.

Rygningssten:

Rygning. Det øverste af tagryggen. På tegltage er r. oftest belagt med særlige rygningssten, men også vingetegl, som man har slået vingen af, kan forekomme. På strå- eller rørtage mødes de to tagfladers tækkemateriale i r., man bøjer stråene ned langs siden, og ovenpå laves der en r. af strå, som holdes nede af kragtræer, af græstørv, tang, sand etc.

Saddeltag:

Blandt tagformerne bør nævnes det almindelige saddeltag, der på gamle huse kan være højt og stejlt og have hældninger på fra 40°–60°. Jo stejlere t. er, des bedre ligger de gamle tækkematerialer såsom strå og teglsten nemlig fast. På moderne huse med saddeltag er hældningen gerne på mellem 30° og 45°, i enfamiliehuse næsten altid omkring 25°.

Savsnitsgesims: Se illustration til venstre

Skalk: Se opskalkning

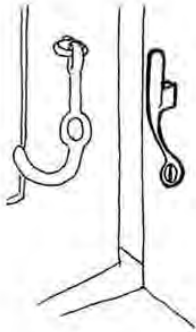
Skifer:

Skifer. Lagdelte hårde bjergarter, som dog let lader sig kløve i én bestemt retning og ofte i meget tynde plader. S. har været meget anvendt som tagbelægningsmateriale. Det er tæt, solidt og meget bestandigt.

Spare-en-kop gesims: Se illustration til venstre

Stik:

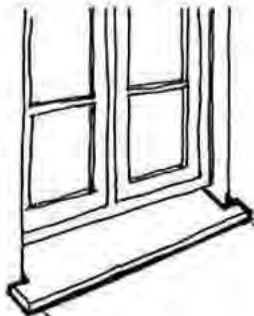
- **Stik.** Aflastende murværk over en muråbning muret med særligt formede eller særligt stillede sten. S. kan være vandrette eller have forskellige buformer.

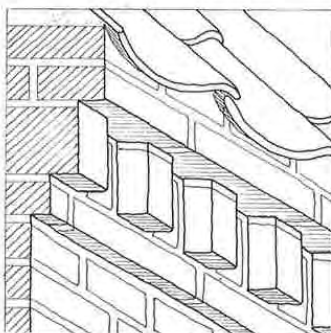
Vindue med stjerthage og stormkrog

Syldstensfundament på bindingsværkshus.

Sålbænk

Tandstengsesims / tandsnitsgesims

Saddeltag med kvartvalm

Stjerthage:

- **Stjerthage.** Stabel til vindueshaspe, se *vindue*, der foruden en *bråd*, der går vinkelret ind i vindueskarmen, har en forlængelse under *stabeltappen* – en *stjært* – som yderligere støtte.

Stormhage

Stormkrog. Betegnelsen dækker dels en til vinduesrammen fastgjort haspe med et øje, der kan sættes ned over en hage i karmen, når vinduet skal fixeres i åbentstående stilling, dels en lang krog anbragt på vinduessprossens yderside og passende til en øsken på vinduesrammen.

Syldsten

- **Syld.** Fundamentsten under husets vægge, de er gerne af granit og lagt på række uden brug af bindemiddel. Oftest vil stenene være utildannede. I *bindingsværkshuse* ligger *fodremmen* på s., og i egne, hvor man ikke har brugt fodrem, rejser stolper og vægge sig direkte fra s.

Syldsten. Kan være en betegnelse for hele *sylden*, men betyder ofte enkelte store sten, hvorpå *stolperne* i *bindingsværk* uden *fodrem* hviler.

Sålbæksgesimis: (se også gesims)

- **Sålbænk.** Fremspring eller skråbånd anbragt på ydersiden af en husmur under vinduerne for at bortlede regnvand.

Tandstengsesims/tandsnitsgesims: Se illustration til venstre

Taskekvist: Se kvist

Trukket gesims: Se gesims

Understrøget tag:

Understrygning. Strygning af fuger i tegltage indefra med mørtel, således at revner og sprækker tætnes.

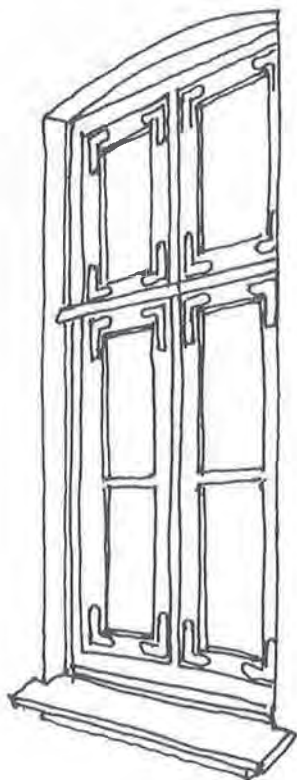
Vinduesfals: Se fals

Valm:

Hvor det øverste lille hjørne af tagryggen ved gavlen er afskåret, taler man om *kvartvalm*, er taget nedadskrående til midt på gavltrekanten, er det *halvvalm*, og skråner det helt ned, så der ingen gavltrekant er, kaldes det *helyalm*. *Mansardtaget* har to afsnit, en øvre med et meget ringe fald, og derunder en afdeling med stejlt fald. Denne tagform går normalt rundt, så der altså er tale om et valmtag, men i nogle tilfælde føres gavlen op, så der enten slet ingen afvalmning er, eller kun en *kvartvalm*.

Vandskuret:

Vandskuring. Også kaldet *skuring*. Behandling af murværk således, at stenenes konturer ses gennem et ganske tyndt pudslag. Fremgangsmåden er, at der ud-kastes et tyndt pudslag, som derefter trækkes af på ny med murskeen. Under stænkning med vand skures der derefter med en mursten eller en sæk – *sækkeskuring*.

Firerammet vindue.

Vindue:

Vindue. Lysåbning i mur eller væg.

De ældste v. var næsten alle meget små, men i kirkerne kunne der undertiden gøres undtagelser, og de store v. måtte da deles op af et kraftigt bærende stavværk – ofte muret af formsten. Et sådant v. kaldes et *stavværksvindue*.

I mere almindelige v. kunne man vælge at dele fladen lodret igennem med en kraftig støtte, som kunne være af sten eller træ. Den kaldes en *post*, og da den står lodret, bliver det til en *lodpost*. Et sådant v. benævnes også et *torrammet v.* Det kunne gøres firerammet ved, at konstruktionen udvidedes med en *tværpost*, så man fik et *korspostvindue*.

Et almindeligt v. er opbygget med fire karmstykker, *overkarm*, *underkarm* og *sidekarme*. Hertil kommer rammestykkerne – den bevægelige del – med *kitfals* og *ruder*, evt. *sprosser*. De vinkelformede beslag, der dels er med til at holde rammerne sammen, og som dels bærer det hængsel, hvormed v. fastholdes til karmen, kaldes *hjørnebåndsbeslag*. Tappen på karmen kaldes *rumpestabel*. Ydermere er der *vindueskroge* eller *anverfere*, og længere *stormkroge*, der kommer i brug, når v. skal fixeres i åbenstående stilling. Et vindue kan være side-, bund- eller tophængt, alt efter hvilken side hængslerne, der holder vinduesrammen, sidder i.

Vindskedesten: Se *vindskede*

Vindskede:

- **Vindskede.** De to skrå, kantstillede brædder, der i gavlen er sømmed på yderkanterne af et udhæng for at beskytte mod vind og regn.

Vingetegl:

I 1600-årene kommer de hollandske *vingetegl* til Danmark, men almindelige bliver de først i slutningen af 1700-årene, de er bølgeformede, og den nedadbøjede bølgekam på den ene sten dækker ned over den opadbøjede kant på den næste. På den måde bliver taget tæt.